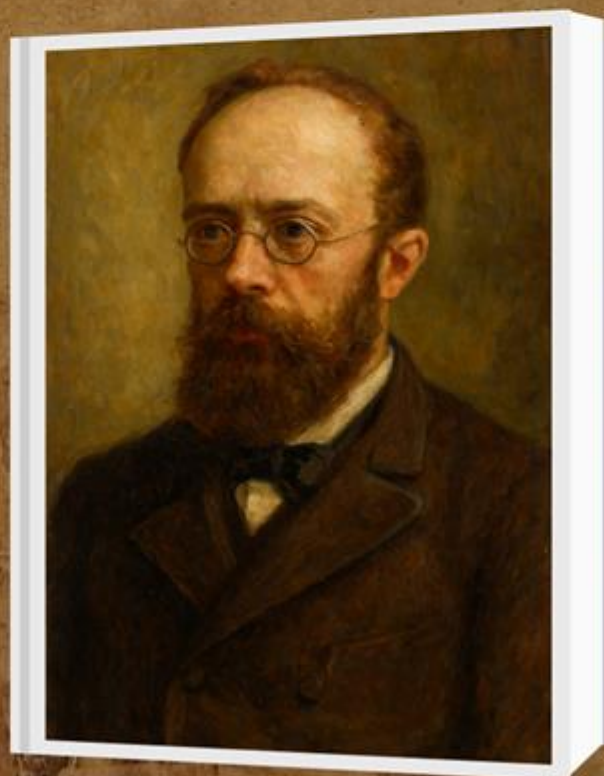

**ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ ДМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО**

**ВОЛОДИМИР ЯСТРЕБОВ -
ДОСЛІДНИК НАШОГО КРАЮ**

БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

**М. КРОПИВНИЦЬКИЙ
2025**

016:929]:908(477.65)

Б 61

Володимир Ястребов – дослідник нашого краю : до 170-річчя з дня народження : біобібліографічний покажчик (з фондів ОУНБ ім. Д.І. Чижевського) / Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського; укл. Т. П. Колечкіна ; ред. Н. Ф. Калашнікова ; відп. за вип. Є. Г. Літвінова. – Кропивницький, 2025. – 65 с.

У біобібліографічному покажчику вміщено інформацію про друковані джерела, представлені у фондах ОУНБ ім. Д. І. Чижевського, та електронні ресурси, що розкривають доробок Володимира Ястребова. Покажчик буде цікавим та корисним для викладачів, аспірантів, учителів, бібліотекарів, студентів, – всіх, хто цікавиться особистістю й творчістю Володимира Ястребова.

Укладач: Колечкіна Т. П.

Редактор: Калашнікова Н. Ф.

Відповідальна за випуск: Літвінова Є. Г.

ЗМІСТ

ВІД УКЛАДАЧА	4
1. БІБЛІОГРАФІЯ	5
1.1. Дореволюційні видання.....	5
1.2. Окремі видання, статті в збірниках.....	7
1.3. Статті в періодичних виданнях	10
1.4. Web-ресурси	16
2. СТАТТІ ДОСЛІДНИКІВ ПРО ВОЛОДИМИРА ЯСТРЕБОВА	20
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК.....	64

ВІД УКЛАДАЧА

Володимир Миколайович Ястребов (1855–1899) – одна з найяскравіших постатей у науковому й культурному житті Єлисаветградщини. У 2025 році виповнюється 170 років від дня його народження – нагода вкотре звернутися до наукової спадщини вченого та осмислити її значення для сучасної гуманітаристики.

Після завершення навчання в Одеському університеті Володимир Ястребов прибув до Єлисаветграда, де розгорнув активну наукову діяльність. Працюючи в архівах місцевих церков і колишньої фортеці, він зібрав унікальні джерела, що стали основою численних наукових праць і досліджень. Вагомою була й його педагогічна діяльність: багато років Володимир Миколайович викладав історію в Єлисаветградському земському реальному училищі, виховавши плеяду талановитих учнів. Саме тут учений заснував навчальний музей старожитностей – одну з найкращих приватних колекцій свого часу, яка, попри відсутність офіційного статусу, здобула визнання в наукових колах. Сьогодні ім'я Володимира Ястребова носить красназнавча премія, яку щороку присуджують у Кропивницькому в Міжнародний день музеїв за найкращі науково-дослідні роботи з історії, культури та природи регіону. Це свідчення того, що його наукова спадщина залишається живою та актуальною.

Бібліобліографічний покажчик підготовлено з нагоди 170-річчя від дня народження вченого. Перша частина покажчика містить бібліографію публікацій у чотирьох розділах: дореволюційні видання; окремі видання та статті у збірниках; публікації в періодичних виданнях; електронні ресурси. Друга частина видання присвячена дослідженням про життя і діяльність Володимира Ястребова, представленим працями Агатангела Кримського, Сергія Шевченка, Олександра Музичка, Валентини Пархомчук, Миколи Тупчієнка, Костянтина Шляхового, Любові Даценко, Ольги Собчук та інших авторів. Тексти подано в авторській редакції; до окремих матеріалів додаються списки використаної літератури.

На обкладинці видання розміщено портрет Володимира Ястребова, створений за допомогою технологій штучного інтелекту. Покажчик налічує 119 бібліографічних позицій, більшість із яких переглянуто *de visu*. Описові записи супроводжуються анотаціями та укладені на основі каталогів і картотек ОУНБ ім. Д. І. Чижевського. Матеріали подано в алфавітному порядку; бібліографічний опис і скорочення здійснено відповідно до чинних стандартів України. Мова публікацій і орфографія збережені відповідно до оригіналів. Довідково-бібліографічний апарат представлено іменним покажчиком, складеним за зведеним алфавітом.

Видання адресоване бібліографам, науковцям, краєзнавцям, бібліотекарям, а також усім, хто цікавиться історією України та рідного краю.

1. БІБЛІОГРАФІЯ

1.1. Дореволюційні видання

1. Владимир Николаевич Ястребов : некролог // Киевская старина. – 1899. – № 10. – С. 121-126.
2. Ястребов В. В запорожском захолустье / В. Ястребов // Киевская старина. – 1885. – № 12. – С. 721-729.
3. Ястребов В. Варианты сказки о неверной жене. / В. Ястребов // Киевская старина. – 1894. – № 4. – С. 159-165.
4. Ястребов В. Гайдамацкая песня / В. Ястребов // Киевская старина. – 1885. – № 12. – С. 766.
5. Ястребов В. Гайдамацкий бандурист : Данил Бандурка / В. Ястребов // Киевская старина. – 1886. – № 10. – С. 379-388.
6. Ястребов В. Гр. Алексеевич Бобринский. Курганы и случайные археологические находки близ местечка Смелы. Дневники пятилетних раскопок. Спб. 1887 г. : Библиография / В. Ястребов // Киевская старина. – 1887. – № 10. – С. 361-365.
7. Ястребов В. Греки в Елисаветграде / В. Ястребов // Киевская старина. – 1884. – № 4. – С. 673-684.
8. Ястребов В. Домашнее воспитание начала нашего столетия / В. Ястребов // Киевская старина. – 1884. – № 2. – С. 333-336.
9. Ястребов В. Жизнь А. С. Пищевича, им самим описанная. 1764-1805. В трех частях. С предисловием и примечаниями Нила Попова. Москва. 1885 г. : Библиография / В. Ястребов // Киевская старина. – 1886. – № 8. – С. 727-731.
10. Ястребов В. Из народных уст. / В. Ястребов // Этнографическое обозрение. – 1896. – № 4. – С. 150-156.

11. Ястребов В. Материалы по археологии России, издаваемые Императорскою Археологическою Комиссиею № 12. Древности Южной России. Раскопки Херсонеса. Изследование А. А. Бертъе-Делагард. С 7 таблицами и 2 политипажамми. Спб. 1893. – № 14. Древности Северо-Западного края. Т. I, вып. 2. Люцинский могильник. С XV таблицами рисунков и 36 политипажамми. Спб. 1893. / В. Ястребов // Киевская старина. – № 6. – С. 546-554.
12. Ястребов В. Народные песни Херсонского края / В. Н. Ястребов // Киевская старина. – 1894. – № 3. – С. 559-569.
13. Ястребов В. Обрядовое пострижение детей / В. Ястребов // Киевская старина. – 1895. – № 10. – С. 1-2.
14. Ястребов В. Осип Афанасьевич Петров. Годы его детства и юности. 1805-1838 гг. / В. Ястребов // Русская старина. – 1882. – № 11. – С. 365-378.
15. Ястребов В. Ответ Д. И. Эварницкому. / В. Ястребов // Киевская старина. – 1891. – № 4. – С. 177-180.
16. Ястребов В. Отчет Императорской Археологической Коммиссии за 1891 год. С 200 политипажей. СПб. 1893. / В. Ястребов // Киевская старина. – 1894. – № 6. – С. 554-557.
17. Ястребов В. Песня о сербе / В. Ястребов // Киевская старина. – 1884. – № 12. – С. 757-758.
18. Ястребов В. Письмо к другу от офицера находящегося в Киеве / В. Ястребов // Киевская старина. – 1885. – № 11. – С. 543-551.
19. Ястребов В. Святочная народная драма «Трон» (в Херсонской губ.) / В. Ястребов // Киевская старина. – 1895. – № 2. – С. 55-59.
20. Ястребов В. Святочные песни елисаветградского и александрийского уездов Херсонской губернии / В. Ястребов // Киевская старина. – 1894. – № 2: т. 44. – С. 327-332.
21. Ястребов В. Скифские древности. Исследования А. Лаппо-Данилевского. Спб. 1887 : Критика / В. Ястребов // Киевская старина. – 1888. – № 7. – С. 22-26.

22. Ястребов В. Труды VI Археологического Съезда в Одессе (1884 г.). Том II. Одесса. 1888 : Критика / В. Ястребов // Киевская старина. – 1888. – № 8. – С. 35-39.
23. Ястребов В. Учебная аномалия : Историческая подготовка. Pro domo sua. Профессора Петрова. Харьков. 1881 г. / В. Ястребов // Педагогический вестник. – 1881. – № 6-7. – С. 49-50.
24. Ястребов В. Херсонские Губернские Ведомости 1839-1888 г. / В. Ястребов // Киевская старина. – 1892. – № 3. – С. 516-534.
25. Ястребов В. Щербановская волость елисаветградского уезда херсонской губернии. Историко-этнографическое и хозяйственно-статистическое описание Т. И. Осадчаго. Херсон. 1891. / В. Ястребов // Киевская старина. – 1892. – № 2. – С. 359-361.
26. Ястребов Владимир Николаевич. Херсонес Таврический / В. Ястребов // Киевская старина. – 1883. – № 5. – С. 30-48.

1.2. Окремі видання, статті в збірниках

27. Босий Олександр. Де захований і кому потрібний «меч-кладенець» національної культури? / О. Босий // Янчуков С. М. З іменем Володимира Ястребова. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2005. – С. 25-36.
28. Босько Володимир. Володимир Миколайович Ястребов / Володимир Босько // Визначні постаті Степової Еллади : до 250-річчя заснування фортеці Святої Єлисавети, міста Єлисаветграда та 65-річчя утворення Кіровоградської області / Кіровоградський обл. ін-т післядипломної пед. освіти ім. Василя Сухомлинського; рец. А. С. Бик, К. В. Шляховий. – Кіровоград : Інформаційна мережа, 2004 – Ч. 1. – 2004. – С. 367.
29. Босько Володимир Миколайович. Володимир Миколайович Ястребов / Володимир Босько // Історичний календар Кіровоградщини на 2010 рік: Люди. Події. Факти : історико-краєзнавче видання : довідник / Володимир Босько ; Управління освіти і науки Кіровоградської облдержадміністрації, Кіровоградський обл. ін-т післядипломної педагогічної освіти ім. В. Сухомлинського. – Кіровоград : Центрально-Українське вид-во, 2009. – С. 136.

30. Босько Володимир Миколайович. Володимир Миколайович Ястребов / Володимир Босько // Історичний календар Кіровоградщини на 2015 рік. Люди. Події. Факти : довідник / В. М. Босько; Департамент освіти і науки Кіровогр. обл. держ. адміністрації, КЗ «КОІППО ім. Василя Сухомлинського». – Кіровоград : Центрально-Українське вид-во, 2014. – С. 139.
31. Босько Володимир Миколайович. Володимир Миколайович Ястребов / Володимир Босько // Історичний календар Кіровоградщини на 2020 рік. Люди. Події. Факти / В. М. Босько ; КЗ «КОІППО ім. Василя Сухомлинського». – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. – С. 173.
32. Бракер Наталія. Володимир Миколаєвич Ястребов (До тридцятих роковин смерті) // Янчуков С. М. З іменем Володимира Ястребова. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2005. – С. 4-24.
33. Лауреати обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова. – Кіровоград : Кіровоградська обласна рада : КОД, 2014. – 147 с.
34. Пархомчук Валентина. Володимир Ястребов та історико-географічний музей Єлисаветградського земського реального училища // Музейна справа на Центральноукраїнських землях від зародження до кінця 1930-х років / Кіровогр. обл. краєзнавчий музей ; упор. Б. Шевченко. – Кропивницький : Поліграф-Сервіс, 2023. – С. 11-15.
35. Примак А. Ф. Ястребов В. М. – дослідник Півдня України // Історія України. Маловідомі імена, події, факти : збірник статей / НАН України, Ін-т історії України, Головна ред. колегія наук.-документальної серії книг «Реабілітовані історією» ; ред. П. Т. Тронько. – Київ : Рідний край. Вип. 6. – 1999. – С. 347-351.
36. Про премію імені В. Ястребова // Янчуков С. М. З іменем Володимира Ястребова. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2005. – С. 53-54 : кол. фото.
37. Рибалко Павло. Бессарабська писанка : (до 170-річчя від дня народження Володимира Ястребова) / П. Рибалко; автор реконструкцій І. Михалевич ; наук. конс. С. Проскурова ; КЗ «Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей» Кіровоградської обл. ради. – Кропивницький : ФОП Лисенко С. В., 2025. – 8 с.
38. Рибалко Павло. Колекція писанок Володимира Ястребова: (до 155-річчя від дня народження В.М. Ястребова) / Павло Рибалко; Кіровоградський ін-т розвитку людини «Україна», Кіровоградський обл.

краєзнавчий музей. – Кіровоград : КІРоЛ «Україна», 2010. – 40 с. : кол. іл., портр.

39. Рибалко Павло. Писанки із зібрання В. Ястребова в каталозі «Опис колекції народних писанок», упорядкованому С. К. Кулжинським (1889 р.) // Єлисавет : збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Кіровоградський нац. техн. ун-т. – Кіровоград : КНТУ. – 2012. Вип. 1 : Історичні науки / редкол.: В. М. Орлик (відп. ред.) [та ін.]. – 2012. С. 378-394.

40. Собчук Ольга. Володимир Миколайович Ястребов і «Київська Старовина» / Ольга Собчук. – Кіровоград, 2015. – 29 с. – Бібліогр. с. 26-29.

41. Собчук Ольга. Епістолярна спадщина Володимира Ястребова / О. В. Собчук. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. – 129 с. – Бібліогр. в підрядк. прим.

42. Собчук Ольга. Листи В. Ястребова як важливе джерело для вивчення особистості вченого // Між Бугом і Дніпром : науково-краєзнавчий вісник Центральної України / Кіровоград. обл. орг. Націонал. спілки краєзнавців України, Держ. архів Кіровогр. області; ред. О. О. Бабенко [та ін.]. – Кропивницький : Центрально-Українське вид-во. – 2014. Вип. 11. – 2019. – С. 43-47.

43. Тупчієнко М. П. Лист В. М. Ястребова М. Ф. Сумцову в останній рік життя // Краєзнавчий вісник Кіровоградщини / Нац. спілка краєзнавців України, Кіровоградська обл. орг., Кіровоградська обл. спілка краєзнавців. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво. – 2008. Вип. 5 / ред.: О. О. Бабенко, Л. А. Гайда, Т. А. Григор'єва. – 2010. – С. 120-126.

44. Тупчієнко Микола. Музеезнавчі аспекти археологічної спадщини В. М. Ястребова // Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність: матеріали обласної науково-методичної конференції / Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. В. Сухомлинського; ред.: Л. А. Гайда. – Кіровоград, 2008. – С. 109-117.

45. Філоненко Оксана. Науково-педагогічна спадщина В. М. Ястребова // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. – Сер.: Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 140. – С. 157-159.

46. Чуднов О. Владимир Николаевич Ястребов: Библиографический справочник / О. Чуднов // Янчуков С. М. З іменем Володимира Ястребова. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2005. – С. 37-52.
47. Шевченко С. І. Етнографічні дослідження Єлисаветградщини В. М. Ястребовим // Етнографія Кіровоградщини / Упр. освіти Кіровогр. обл. держ. адміністрації, Кіровогр. держ. педагог. ін-т ім. В. К. Винниченка, Обл. ін-т удосконалення вчителів, Обл. відділення Педагог. т-ва УРСР. Секція українознавства. – Кіровоград : ТРЕЛАКС ЛТД. – 1995. Вип. 2 / укл. О. П. Махно. – 1995. – С. 3-8
48. Шляховий К. Володимир Миколайович Ястребов (1855-1898). Спроба біографічного дослідження // Стежинами пам'яті. З історії краєзнавчого руху на Кіровоградщині / Укл. Лариса Гайда. – Кіровоград : Видавець Лисенко В. Ф. – 2013. Вип. 1. – 2013. – С. 141-144.
49. Янчуков С. Премія імені Володимира Ястребова та розвиток краєзнавчого книговидання на Кіровоградщині // Краєзнавчий вісник Кіровоградщини / Нац. спілка краєзнавців України, Кіровоградська обл. орг., Кіровоградська обл. спілка краєзнавців. – Кіровоград : Центрально-Українське видавництво. – 2008. Вип. 4 : Спеціальний випуск з нагоди 20-річчя Кіровоградської обласної організації Національної спілки краєзнавців України та 85-річчя Національної спілки краєзнавців України / ред.: О. О. Бабенко, Л. А. Гайда, Т. А. Григор'єва [та ін.]. – 2009. – С. 52-65.
50. Янчуков Станіслав. З іменем Володимира Ястребова / С. М. Янчуков. – Кіровоград : Центрально-Українське вид-во, 2005. – 158 с.
51. Ястребов В. М. Малорусскія прозвища Херсонської губернії. Етнографічний очерк / Фрагмент подорожніх записок В. Зуєва 1781 року з описом губернського міста Кременчука, правобережних повітів Новоросійської губернії та подорожі до Херсона // Інгульський степ: Історія та історіографія – Колоніальні та геноцидні студії – Краєзнавство – Родовід – Джерела – Археологія – Літературознавство – Спадщина : збірник / упор. В. А. Сердюк. – Київ : Ярославів Вал. Вип. 8. – 2023. – С. 283-310.

1.3. Статті в періодичних виданнях

52. Банташ Віта. «Баба Єлька» презентує набір листівок із традиційними писанками / Віта Банташ // Наше місто. – 2025. – 27 березня. – С. 3 : фото.

У статті згадується етнограф Володимир Ястребов.

53. Білошапка Василь. Відомий дослідник нашого краю / Василь Білошапка // Вперед. – 2015. – 8 липня. – С. 4 : мал.

Цього року виповнюється 160 років від дня народження фольклориста, історика, педагога, археолога, краєзнавця Володимира Миколайовича Ястребова, чие ім'я пов'язане з Олександрівським районом.

54. Босий Олександр. Дослідник степової України / О. Босий, Л. Боса // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 3. – С. 105-109: іл.

До 150-річчя з дня народження Володимира Миколайовича Ястребова.

55. Босько В. Єлисаветградське благодійне товариство поширення грамотності й ремесел (1873-1914) / В. Босько // Вечірня газета. – 2010. – 17 липня. – С. 7; Вечірня газета. – 2010. – 23 липня. – С. 7.

56. Босько В. Про наше краєзнавство і краєзнавців: У пошуках витоків та першопроходців / В. Босько // Народне слово. – 2013. – 4 квітня. – С. 8
Про тих, хто залишив нам свідчення про край, про найперших краєзнавців та їхню діяльність, згадується етнограф Володимир Ястребов.

57. Босько Володимир. «Єлисаветградський Сковорода» Володимир Менчиць – дядько Михайла Грушевського / Володимир Босько // Народне слово. – 2017. – 9 лютого. – С. 6 : портр.

Про родину Грушевських та зв'язок з краєм, а також про коло спілкування та творчі зв'язки з діячами культури тодішнього Єлисаветграда, зокрема і про Володимира Ястребова.

58. Бракер Наталія. Володимир Миколайович Ястребов: До тридцятих роковин смерті / Н. Бракер // Єлисавет. – 1992. – 20 травня. – С. 3.

59. Гапіченко Наталія. Народний календар Володимира Ястребова / Наталія Гапіченко // Народне слово. – 2025. – 3 квітня. – С. 7 : фото
У відділі мистецтв ОУНБ імені Дмитра Чижевського відбулися традиційні Етнологічні читання, присвячені народному календарю Володимира Ястребова.

60. Жахалова Надежда. Вклад Владимира Ястребова в исследование истории Новой Сербии и заселение нашего края / Н. Жахалова // Первая городская газета. – 2015. – 16 липня. – С. 19 : фото.

61. Іваннікова Л. В. Фольклорно-етнографічні матеріали Півдня України в оцінці академіка Агатангела Кримського / Л. В. Іваннікова //

Народна творчість та етнологія. – 2012. – № 4. – С. 20-24. – Бібліогр. в кінці ст.

У статті йдеться про позитивну оцінку праць В. Ястребова та Т. Осадчого, що їх дав у своїх рецензіях академік А. Кримський. Учений порушує питання методики польових досліджень Південної України та проблеми едиційної практики кінця ХІХ – початку ХХ ст.

62. Карповець Н. Листування В. Ястребова і Ф. Вовка / Н. Карповець // Берегиня. – 1997. – № 1-2. – С. 110-126.

63. Кодацький А. Русалочки: сочетание красоты и коварства / А. Кодацький // Ведомости. – 1996. – 12 июля. – С. 4

Рецензія на книгу С. Парсамова «Водно-мифологические персонажи земного происхождения», згадується етнограф Володимир Ястребов.

64. Кривенко В. Зникаючі сліди історії / В. Кривенко // Народне слово. – 2012. – 29 березня. – С. 14: фото.

Краєзнавчо-археологічний матеріал про дослідження і розкопки скіфського кургану Лита Могила (кінець VII – початок VI ст. до н.ч.), згадується Володимир Ястребов.

65. Лавров Ф. Кобзарі / Ф. Лавров // Народне слово. – 1995. – 2 вересня. С. 5.

Переказ статті В. Ястребова «Гайдамацький бандурист».

66. Лісниченко Ю. Чужий по крові, та рідний за духом: До 150-річчя Володимира Ястребова / Ю. Лісниченко // Вечірня газета. – 2005. – 5 серпня. – С. 9.

Про життя і творчість видатного науковця, краєзнавця В. Ястребова.

67. Лутай Оксана. Літопис землі / О. Лутай // Сільське життя. – 2010. – 10 лютого. – С. 2.

Про археологічні експедиції у 18-19 ст. та сучасний стан курганів на території Знам'янського району.

68. Любарський Р. Поповнення ястребовської когорти / Р. Любарський // Народне слово. – 2013. – 23 травня. – С. 1 : фото кол.

Колективне фото цьогорічних лауреатів премії імені В. Ястребова та перелік нагороджених, які входять до колективів-лауреатів.

69. Любарський Роман. Ястребовські читання. Перші. Міжнародні / Р. Любарський // Народне слово. – 2011. – 27 жовтня. – С. 10.

Про Міжнародну науково-практичну конференцію «Перші Ястробовські читання: актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки», яка відбулася в КНТУ.

70. Марікуца О. Кіровоград / О. Марікуца // Народне слово. – 2005. – 8 грудня. – С. 1.

Інформаційне повідомлення про проведення у КДПУ ім. В. Винниченка науково-практичної конференції, присвяченої 150-річчю з дня народження етнографа, історика, археолога і педагога Володимира Ястробова.

71. Матеріали з етнографії Новоросійського краю, зібрані в Єлисаветградському та Олександрійському повітах Херсонської губернії В. М. Ястробовим // Єлисавет. – 1992. – 8 липня. – С. 4 ; Єлисавет. – 1992. – 22 липня. – С. 4 ; 5 серпня. – С. 4 ; 19 серпня. – С. 4 ; 30 вересня. – С. 4 ; 14 жовтня. – С. 4 ; 28 жовтня. – С. 4 ; 11 листопада. – С. 4 ; 25 листопада. – С. 4 ; 23 грудня. – С. 4 ; Єлисавет. – 1993. – 14 січня. – С. 8 ; Єлисавет. – 1993. – 28 січня. – С. 8 ; Єлисавет. – 1993. – 11 лютого. – С. 8 ; 28 січня. – С. 8 ; 25 лютого. – С. 8 ; 31 березня. – С. 8 ; 15 квітня. – С. 8 ; 29 квітня. – С. 8 ; 13 травня. – С. 8 ; 10 червня. – С. 8 ; 24 червня. – С. 8 ; 29 липня. – С. 8 ; 2 вересня. – С. 8.

72. Ніколаєвський Віталій. Патріот степового краю / В. Ніколаєвський // 21-й канал. – 2012. – 27 вересня. – С. 22.

Про етнографа Володимира Ястробова.

73. Орел Світлана. Зберегти пам'ять – найголовніше / С. Орел // Вечірня газета. – 2004. – 21 травня. – С. 3.

Інформація про етнографа Володимира Ястробова.

74. Орел Світлана. Чарівний меч Володимира Ястробова / С. Орел // Народне слово. – 2005. – 16 серпня. – С. 3.

Відомий і талановитий краєзнавець Володимир Ястробов написав багато праць з дослідження історії нашого краю.

75. Писанки з колекції Ястробова // Нова газета. – 2020. – 16 квітня. – С. 12 : фото кол.

76. Писанки Центральної України // Вперед. – 2022. – 23 квітня. – С. 3 : фото.

Інформація про етнографа Володимира Ястробова.

77. Поліщук Володимир. Скіфські баби в Кіровограді: одна з визначних українських колекцій про лапідаріум тільки мріє / В. Поліщук // День. – 2014. – № 37-38. – С. 13 : фото.
Про скіфських баб в Кіровограді та Кіровоградській області: знахідки, умови зберігання та необхідність створення лапідаріумів. У статті згадується археолог і етнограф Володимир Миколайович Ястребов.
78. Попович Любов. У Кропивницькому показали маловідоме життя Володимира Ястребова / Любов Попович // Кіровоградська правда. – 2020. – 9 липня. – С. 12 : фото.
79. Постаті // Народне слово. – 2004. – 18 вересня. – С. 3
У статті йде розповідь про археолога і етнографа Володимира Ястребова.
80. Премія Ястребова // Придніпров'я. – 1994. – 20 квітня. С. 1.
Інформація про заснування в області краєзнавчої премії ім. Ястребова та коротко про Володимира Ястребова.
81. Прокопенко В. Учитель, історик, етнограф / В. Прокопенко // Кіровоградська правда. – 1976. – 11 квітня. С. 3.
Стаття про Володимира Ястребова.
82. Рекомендації Міжнародної конференції «Центральна Україна як історико-культурний феномен» // Народне слово. – 1993. – 23 жовтня. – С. 1.
Документ містить, окрім вступної частини, 17 пунктів, що прийняті на конференції як рекомендації, у т.ч. в п. 11 зазначено: Заснувати обласну краєзнавчу премію імені В. Ястребова.
83. «Реалка» у зв'язках народів-сусідів : Рік Польщі в Україні // Вечірня газета. – 2004. – 9 липня. – С. 7.
У статті згадується ім'я археолога і етнографа Володимира Ястребова.
84. Рибалко Павло. Писанка любові й багатства / Павло Рибалко // Кіровоградська правда. – 2000. – 13 січня. – С. 3.
85. Сіренко Сергій. Він досліджував і наш край / Сергій Сіренко // Маловісківські вісті. – 2005. – 13 липня. – С. 3.
Презентація книги С. Янчукова «З іменем Ястребова», що відбулась у відділі краєзнавства ОУНБ ім. Д.І. Чижевського, присвячена 150-річчю з дня народження етнографа, археолога, фольклориста Володимира Ястребова.

86. Собчук Ольга. «Не для любителей скучного чтения» / О. Собчук // Украина-Центр. – 2013. – 26 декабря. – С. 19: фото.
87. Френчко Людмила. Знаменитости степной столицы / Л. Френчко // Ведомости Плюс. – 2004. – 22 октября. – С. 8.
88. Френчко Людмила. Знаменитости степной столицы: Владимир Ястребов (продолжение темы) / Л. Френчко // Ведомости Плюс. – 2005. – 16 декабря. – С. 8 : фото; 23 декабря. – С. 8.
89. Чернецький В. В. М. Ястребов – дослідник Єлисаветградщини / В. Чернецький // Кіровоградська правда. – 1967. – 25 жовтня – С. 4.
90. Шевченко Сергій. Етнографічні дослідження Північної Херсонщини В. Ястребовим / С. Шевченко // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 1997. – № 39, жовтень. – С. 6.
91. Шевченко Сергій. Ястребов – дослідник Приінгулля / С. Шевченко // Молодіжне перехрестя. – 2008. – 6 березня. – С. 9.
92. Шевченко С. Підземні скарби Кіровограда / С. Шевченко // Народне слово. – 2014. – 12 червня. – С. 9 : фото.
Стаття-огляд археологічних пам'яток, знайдених у межах обласного центру, також йде розповідь про археологічні експедиції та вчених-дослідників, зокрема і Володимира Ястребова.
93. Шепель Федір. Писанки Ястребова і чорнильниця діда / Ф. Шепель // Наше місто. – 2021. – 1 липня. – С. 4.
94. Шепель Федір. Фундатор музейної справи / Ф. Шепель // Наше місто. – 2020. – 29 жовтня. – С. 4.
95. Шкабой Вікторія. «Хочеться, аби більше людей побачили мої роботи» / Вікторія Шкабой // Народне слово. – 2016. – 9 червня. – С. 16 : фото кол.
Детально про мистецтво писанкарства, у т.ч. про участь кіровоградської майстрині І. Михалевич у відомих та персональних виставках, про наукову роботу – відтворення по каталогу В. Ястребова писанок 19 ст., про якість фарб та їхнє відтворення сьогодні відповідно до описів, про майстер-класи для дітей і дорослих.

96. Ястребов В. Дані про археологічну колекцію при Єлисаветградському земському реальному училищі / В. Ястребов // Єлисавет. – 1992. – 30 вересня. – С. 1.

97. Ястребов В. Греки в Єлисаветграді / В. Ястребов // Молодий комунар. – 1991. – 9 лютого. – С. 9.

1.4. Web-ресурси

98. Відтворена майстринею Іриною Михалевич колекція писанок Володимира Ястребова – у обласному краєзнавчому музеї (м. Кропивницький). Історія колекції [Електронний ресурс] // Мала сторінка. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://mala.storinka.org/%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%8E-%D1%96%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D1%8E-%D0%BC%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87-%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BA-%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%B0-%D1%8F%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D0%B0.html> – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

99. Босий Олександр, Боса Людмила. Дослідник степової України [Електронний ресурс] // Народна творчість та етнографія [журнал]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/aea2938d-f0bd-4129-81b2-887554e0525b/content> – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

100. Володимир Миколайович Ястребов [Електронний ресурс] // Державний архів Кіровоградської області : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://dakiro.kr-admin.gov.ua/vonks/yastrebov/exh.php>. – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

101. Карповець Н. В. Ястребов Володимир Миколайович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: http://www.history.org.ua/?termin=Yastrebov_V – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

102. Музичко О. Є. Історик Володимир Миколайович Ястребов (1855-1898 рр.): Одеські університетські роки [Електронний ресурс] // Central and Eastern European Online Library: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1019575> – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

103. Пархомчук Валентина. Розвиток музейної справи на Кіровоградщині [Електронний ресурс] // Вісник Одеського Історико-Краєзнавчого Музею: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://history.odessa.ua/publication3/stat09.htm>. – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

104. Пивовар А. В. Подорож Єлисаветградською провінцією 1774 року: 150-річчю єлисаветградського історика, етнографа, археолога і педагога Ястребова Володимира Миколайовича присвячується [Електронний ресурс] // Мислене древо: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/HistSources/Gueldenstaedt1774/Prefac.html> – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

105. Писанки Центральної України [Електронний ресурс] // Українська писанка: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://ukrainianpysanka.tumblr.com/pysanki> – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

106. Рецензія В. Ястребова на книгу «Запорож'є в остатках старини и преданиях народа» та відповідь Д. Еварницького [Електронний ресурс] // Чтиво. Електронна бібліотека: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Yastrebov_Volodymyr/Retsenziia_V_Yastrebova_na_knyhu_Zaporozhe_v_ostatkakh_staryn_y_predanyiakh_naroda_ta_vidpovid_D_Eva/ – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

107. Рибалко П. П. Колекція писанок Володимира Ястребова – консолідуєчий фактор національних культур: [Електронний ресурс] // ОУНБ ім. Д. І. Чижевського: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://library.kr.ua/wp-content/elib/rybalko/pysanki.pdf>. – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

108. Сіренко Сергій. Володимир Ястребов: незвичайний учитель. [Електронний ресурс] // Етнографія: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://ethnography.org.ua/content/volodymyr-yastrebov-nezvychaynyy-uchytel>. – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).
109. Собчук Ольга. Наукова спадщина Володимира Ястребова: наукометричний аналіз: [Електронний ресурс] // Історія@археологія: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/history/article/view/673>. – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).
110. Собчук Ольга. Публікації Володимира Ястребова в «Київській Старовині»: [Електронний ресурс] // Електронна бібліотека «Україніка»: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/fa564788-213f-4252-92bf-6ab714616549/content>. – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).
111. Собчук Ольга. Епістолярна спадщина Володимира Ястребова: [Електронний ресурс] // Читиво. Електронна бібліотека: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Sobchuk_Olha/Epistoliarna_spadschyna_Volodymyra_Yastrebova/. – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).
112. Собчук Ольга. Нумізматика в науковій спадщині Володимира Ястребова: [Електронний ресурс] // Центральноукраїнський національний технічний університет [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/289a7933-3aa2-45a1-8e35-d9bae218a0dd/content> – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).
113. Співпраця Володимира Ястребова із закордонними періодичними виданнями [Електронний ресурс] // Народна творчість та етнологія: інтернет-видання [журнал]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://nte.etnolog.org.ua/2024-rik/4/2784-2024-12-04-21-44-21/5714-spivpratsia-volodymyra-yastrebova-iz-zakordonnymy-periodychnymy-vydanniamy> – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).
114. У Кропивницькому відбулися обласні краєзнавчі читання до 170-річчя Володимира Ястребова [Електронний ресурс] // Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей. [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://kokm.kr.ua/2025/04/02/%D1%83-%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83->

[%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%8F-%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96-%D0%BA/](#) – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

115. Чарівний меч Володимира Ястребова [Електронний ресурс] // Кропивницький Час-Time. [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <http://chas-time.com.ua/liudyna/charivnyi-mech-volodymyra-yastrebova.html> – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

116. Ястребов Володимир Миколайович [Електронний ресурс] // Кропивницький туризм. [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://kroptravel.gov.ua/node/15> – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

117. Ястребов В. Н. Матеріали по етнографії Новоросійського краю, зібрані в Єлисаветградському і Александрійському уездах Херсонської губернії [Електронний ресурс] // // Електронна бібліотека «Україніка»: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000024253>. – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

118. Ястребов Володимир Миколайович [Електронний ресурс] // Вікіпедія / Вільна енциклопедія: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%BE%D0%B2_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

119. Ястребов Володимир Миколайович [Електронний ресурс] // Видатні особистості Кіровоградщини / Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського: [сайт]. – Електрон. текст. дані. – URL: https://wiki.library.kr.ua/index.php?title=%D0%AF%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%BE%D0%B2_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 – Дата звернення: 01.12.2025. – (Мова укр.).

2. СТАТТІ ДОСЛІДНИКІВ ПРО ВОЛОДИМИРА ЯСТРЕБОВА

Дещо про В.М. Ястребова

А. Кримський

Весною 1896 року до московського «Этнографического отдела» прийшов лист од В. М. Ястребова. Лист свідчив про певну ненормальність того, хто його писав. В.М. Ястребов, адресуючись особливо до голови «Этнографического отдела» Всев. Міллера (відомого дослідника «Слова о полку Ігоревім»), прохав його занотувати в протоколах «Отдела» важливе наукове одкриття: В.М. Ястребов «відкрив», що в «Слові о полку Ігоревім», де сказано, що «д и в ъ кличеть връху древа», йде мова про іранських «дівів», – отих, що ворогують з амшаспендами. «Я надеюсь, – писав В. Ястребов, – обеспечить себе в науке бессмертие своим открытием». Весь тон листа вказував на безперечну психічну хворобу.

Минуло з того часу, понад пару літ. На припочатку 1899 року надійшло до «Этнографического отдела» повідомлення, що В.М. Ястребов помер. Повідомляв про це хтось із свояків небіжчикових. До свого листа він додав некролог В.М. Ястребова. «Этнографический отдел» передав того некролога мені, щоб я його використав для «Этнографического обозрения». Та саме тоді я одбував свої магістерські іспити, часу в мене не було, лист про В.М. Ястребова в мене залежавсь, і допіру тепер по тридцятьох літах я видобув цей документ на світ, щоб його використати друком.

Володимир Миколайович Ястребов (1855-1898) не був українцем. Він народився в одному селі на Самарщині, учився в гімназії самарській і, допіру скінчивши її 1872 року, поїхав здобувати університетську освіту на нашому півдні, в Одесі, в Новоросійському університеті.

Батько рішуче був проти його університетської науки, і В.М. Ястребову допомогла вступити до університету його старенька няня, продавши якесь своє барахло. В університеті найбільшого впливу зазнав молодий студент од відомого слов'янознавця проф. В.І. Григоровича. Григорович був зв'язаний з м. Єлисаветградом (Єлисаветом) на Херсонщині і навіть там доживав свого віку. Певне, тим пояснюється тая обставина, що, скінчивши в Одесі курс університету р. 1876-го, В.М. Ястребов охоче обійняв посаду в тому провінціальному місті, в реальній школі Єлисаветського земства. Викладав він історію, а мав великий ухил до археології. Він нав'язав відносини з ученими-археологами обох російських столиць, в тім числі з відомим знавцем візантійського мистецтва професором (потім академіком) Н.П. Кондаковим, якого пізнав іще, вчившись в Новоросійському у-ті. Звичайно, перебував він у

стосунках із близьким до нього «Одесским обществом истории и древностей». Їздив він і за кордон, був в Італії, по дорозі одвідав Царгород.

Найперші друковані праці В.М. Ястребова носили характер напівбелетристичний і призначалися для дитячого читання: «Детство Петра Великого» (писано після подорожі з Єлисавета до Москви), «Путевые заметки» (після подорожі до Італії). Тільки ж на дитячому письменстві довго він не вдержавсь і почав друкувати свої археологічні огляди Херсонщини в «Древностях Московского археологического общества» (т. XII-XIII), в «Записках Одесского общества истории и древностей» (т. XVII). Зв'язавсь він і з «Киевскою стариною» з перших літ її існування: 1883 р. там він умістив свою розвідку про Херсонес у Криму (Таврический), 1884 – про греків у Єлисаветі, 1885 – про чуму 1813 р. на Херсонщині.

Побіч археології притягала увагу В.М. Ястребова етнографія і фольклор того краю, де він оселився. Поважне етнографічне ім'я здобув він собі, видавши 1894 р. свою збірку «Материалы по этнографии Новороссийского края». За рік після того проф. М. Ф. Сумцов вже відводить В. М. Ястребову належне місце в своїй «Современной малорусской этнографии». Наукова праця не могла, однак, дати забуття В.М. Ястребову од тих тяжких дріб'язкових умов життя, якими оточувала його провінція. 1883 року реальна школа, де вчителював В.М. Ястребов, перейшла од земства до міністерства народної освіти. Завелася в ній система сікофантства (це були реакційні часи царювання Олександра III), і В.М. Ястребову багато доводилося страждати нервами серед нових обставин. Нервова хвороба підкрадалася непомітно, а вибухнула 1897 року, коли В.М. Ястребов повіз своїх учнів в наукову екскурсію до Криму. Безперечно, що ця хвороба спричинена була і тяжким особистим моральним ударом, – смертю дітей. Примістили слабого В.М. Ястребова в херсонську лікарню для божевільних, там він і упокоївсь у кінці 1898 р. Там у Херсоні й його могила.

**Володимир Миколайович Ястребов (1855-1898), археолог,
етнограф і педагог (до 170-річчя від дня його народження)**

Сергій Шевченко

Народився Володимир у 1855 році в Кривій Луці Самарської губернії, у сім'ї священника. Мати померла, коли хлопцеві було кілька років, тож участь у вихованні взяли бабуся та няня. З останньою він і вирушив у дев'ятирічному віці до дядька в Самару. Згодом закінчив класичну гімназію. Далі юнак їде до Одеси, вступає там на історичне відділення історико-філологічного факультету Новоросійського університету.

Навчання в одному з провідних вузів Російської імперії дарує Володимирі спілкування з професорами, дає можливість працювати з багатими книжковими фондами приморського міста. «Приблизно 1874 року до мене з'явився молоденький студент, невеличкого зросту, не дуже гарний, з темним обличчям, в окулярах, але обличчя його було таке виразне і освітлювалося таким приємним усміхом, що любо було дивитися на нього, – писав про Ястребова викладач Маркевич. – З того часу... часто приходив до мене, брав багато книжок і читав їх з захопленням. Я приголубив юнака, часто затримував його в себе, балакав з ним і впевнився, що він надзвичайно серйозно ставиться до своєї праці». У студентські роки започатковується робота Ястребова над дисертацією «Хрестовий похід Фрідріха II». Юнак тоді перечитав з цієї проблеми всі книги, які були в Одесі. При цьому, особливо на початковому етапі навчання, до отримання стипендії, він переживав значну скруту. Її посилили розходження з батьком, котрий відмовився йому матеріально допомагати. Виручила вірна няня, яка колись вирушила з ним до Самари. Вона продала свою швейну машинку, що допомогло в продовженні навчання її колишнього вихованця. Серед викладачів В. Ястребова в Одесі був і відомий професор-славіст В. Григорович. Разом з ним вони у 1876 році переїхали до Єлисаветграда.

У місті над Інгулом професор і новоспечений випускник університету влаштовуються викладати в земській реальній школі. Останню тоді якраз очолив колишній студент Григоровича по одеському університету Завадський, котрий передав запрошеному ним Ястребову уроки з історії. Цей же предмет Володимир викладав і в місцевій жіночій гімназії. У новому для себе місті в умовах початку трудової діяльності він, як писала зінов'євська (Зінов'євськ – назва міста, яка змінила в радянські часи Єлисаветград, і у свою чергу, була попередницею назви Кірово, Кіровоград) дослідниця Наталія Бракер, «як син пригорнувся до В.І. Григоровича, раз у раз одвідував його в його маленькому помешканні, вбирав у себе його широкі замисли і мрії і правдоподібно сам ділився з ним своїми планами. Поховавши свого «духовного дідуся», як звав він Григоровича, Ястребов підняв знаряддя, що випало з його мертвих рук, і провів перші борозни наукового дослідження нашого краю».

За кілька місяців проживання в Єлисаветграді Володимир Ястребов завершує роботу над дисертацією, і 20 січня 1877 року йому присвоюється кандидатський ступінь. Потреби продовження наукових досліджень привели його до поїздок в Одесу, Крим, на Кавказ, до Італії, Франції. Відвідини Москви дали досліднику матеріал про відомого співака О. Петрова, який народився в Єлисаветграді. В архівах церков та колишньої фортеці Святої Єлисавети науковець відшукав відомості для своїх наступних праць «Архив крепости Св. Елисаветы», «Греки в

Елисаветграде», «Чума в северной части Елисаветградского уезда Херсонской губернии» та інші.

Мешкаючи на колишніх теренах Нової Сербії, Ястребов виявив інтерес до того пласту історії краю, до доль балканських колоністів на землях Вольностей Запорозьких. Зокрема, в Олександрійському повіті він знайомиться із сербами Хорватами і Пишчевичами. Від нащадків колоністів дослідник отримує їх родоводи, щоденник і «Примечанія Александра Пишчевича на Новороссийській край». Останні він підготував для публікації в «Київській Старовині». Туди ж Ястребов направив і «Пісню про серба», записану в с. Олексіївці Єлисаветградського повіту. У коментарі до твору Володимир Миколайович пише про «поблажливо-гумористичний дух, який дуже характерний для відносин між малоросійським населенням степів і сербами-пришельцями», що й підтверджувалося уже з перших строф. У передмові до своєї головної праці «Матеріали з етнографії Новоросійського краю, зібрані в Єлисаветградському і Олександрійському повітах Херсонської губернії» він напише: «Серби, котрі дали головний матеріал для урядової колонізації цього краю у минулому столітті, до сьогоднішнього дня розчинились в оточуючому російському середовищі без останку, хоч варто передбачити, що і вони внесли у неї щось своє... До цього вивчення привело нас також і довготривале перебування в центрі колишньої Нової Сербії – Єлисаветграді, пам'ять професора Григоровича, який спочив саме тут серед історичних та етнографічних задумів і починань». У вміщеній в «Київській Старовині» рецензії відзначалася зокрема цінність зібраних у «Матеріалах...» легенд, які мали слугувати вагомим внеском «у малоросійську народну т. зв. двовірчу літературу». Вірогідним є авторство Ястребова рецензії на «Известіе о походженіи Симеона Степановича Пишчевича», підписаній «В.Я.». Тут мова йде про залишок лише кількох десятків нащадків новосербів, що розорилися чи розоряються, про відсутність слідів сербських етнографічних особливостей і задається питання, у якому, здається, бачимо відповідь: «Чи не була простим непорозумінням слов'янська і взагалі іноземна колонізація Новоросії?». Серед інших публікацій у «Київській Старовині» Володимира Ястребова відзначимо статті «Херсонес Таврический», «Домашнее воспитание начала нынешнего столетия», «Греки в Елисаветграде», «Очаковская зима по рассказам современников», «Письма графа Аракчеева к К.П. Лисаневичу». Головними ж напрямками краєзнавчих досліджень історика були етнографічний та археологічний.

До безпосередніх досліджень на Єлисаветградщині учитель зумів залучити широке коло учнів свого земського реального училища. Вони збирали пісні, казки, писанки і візерунки. З останніх він зібрав і видав невеликий альбом. При училищі працювали вечірні класи. Кращі учні оформили Ястребову колекцію малюнків і писанок. Частина її була видана

в Москві. Інша – направлена Археологічній комісії. Крім учнів, до етнографічної збиральницької роботи Ястребов залучив і сільську інтелігенцію: учителів, священників. Багато допомагала йому колишня учениця (по жіночій гімназії) Ганна Тобілевич (із відомого роду корифеїв українського театру). Відбулося знайомство з великим знавцем і аматором крайової старовини, священником з Олександрії Василем Никифоровим. Приятелював етнограф із знавцем українського фольклору В.А. Менчицом.

Зібрані Володимиром Миколайовичем у північних повітах Херсонської губернії етнографічні матеріали відображали історико-етнічну карту цього регіону, яка сформувалася протягом спільного сторічного проживання різних народів. Дослідник дійшов висновку, що це відбилося і на мові, і на змісті української усної народної творчості, додавши до неї нові елементи. Особливу увагу він приділяв вивченню прізвищ краю. На Єлисаветградщині та Олександрійщині він записав біля 400 прізвищ з поясненням їх походження і просистематизував їх за внутрішнім зв'язком з особистим і громадським селянським життям. У 1893 році вийшла стаття «Малорусские прозвища Херсонской губернии». У ній автор пояснює значення прізвищ для вивчення мови, розповідає про обставини цього, наводить приклади використання їх у топографічних назвах, приказках, прислів'ях, дитячих піснях.

Ястребов зібрав цікаві відомості про писанки. Зокрема, у згадуваних «Материалах по этнографии Новороссийского края...» він використав багато візерунків болгарських писанок: гребінь, клинці, повна ружа тощо. До речі, позитивну оцінку «Матеріалам...» дав відомий дослідник М. Сумцов: «Взагалі, у збірнику видно редакторську руку, дбайливість про розпорядок і систему, уважне співставлення до інтересів науки і читача». З іншого боку, відомий український етнограф В. Гнатюк критично оцінив у ній спроби виокремлення корінного населення степової України в особливий «новоросійський» тип російського народу. Додамо, що В. Ястребов листувався ще з одним збирачем зразків українського народознавства Ф. Вовком.

Володимир Ястребов провів велику кількість археологічних розкопок. Їх наслідки він оприлюднює, крім іншого, в «Опыте топографического исследования древностей Херсонской губернии». Оцінкою внеску науковця в дослідження давнини на землях Центральної України стало обрання його членом-кореспондентом Московського археологічного товариства, Одеського товариства історії і старожитностей, Історико-філологічного товариства при Одеському університеті, членом-кореспондентом Церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії, співробітником Петербурзької археологічної комісії тощо. Володимир Ястребов залишив слід у історії краю і як організатор та завідуючий першим в історії краю музеєм. Виник він 1883 року в реальному училищі, і, згідно з міністерським наказом, мав забезпечувати

наочність з історії та географії. До цього навчального осередку учитель і передає усі зібрані археологічні та етнографічні речі. Про роль Ястребова в діяльності музею свідчить той факт, що після його смерті він занепав на десять років. А колекцію 435 писанок із Херсонської, Київської, Подільської, Чернігівської та Бессарабської губерній було передано за межі краю, на Полтавщину, як писав у некролозі про смерть дослідника О. Маркевич: «Вкажу ще на заслугу В.М. Ястребова – улаштування історичного й географічного відділу в музеї при елісаветській реальній школі: це був перший музей свого роду, який мав старовинні речі неабиякої наукової вартості, які й були набуті Ястребовим або через його посередництво. Він, очевидно, пишався своїм твором і тому був страшенно засмучений, коли Археологічна комісія, взявши на перегляд з музею бронзову ручку, що відображала медузу, затримала її для Ермітажу як рідкісну й цікаву з наукового погляду, а музею надіслала замість неї якісь інші речі».

Джерело: <https://library.kr.ua/elmuzeum/zemlyaky/yastrebov/>

Історик Володимир Миколайович Ястребов (1855-1898 рр.): Одеські університетські роки

Олександр Музичко

Усі біографи В.М. Ястребова спираються на некролог авторства О.І. Маркевича. На п'яти з половиною сторінках історик зміг відтворити яскравий образ покійного колеги за допомогою як власних вражень, так і згаданих вище спогадів покійного колеги. Зокрема, О.І. Маркевич згадав і про студентські роки В.М. Ястребова. Найважливіші факти, якими поділився О. І. Маркевич, можна підсумувати таким чином: 1) роки навчання – 1872-1876 (цей факт О.І. Маркевич навів дещо раніше у своїй фундаментальній історії про перше 25-річчя існування Новоросійського університету); 2) приналежність В.М. Ястребова до студентів, які були фанатично захоплені наукою, що відбивалось передусім у читанні «запоєм»; 3) О.І. Маркевич, що був гімназійним вчителем, познайомився з В.М. Ястребовим у 1874 р. та щедро наділяв студента-старшокурсника книгами зі своєї багатой бібліотеки; 4) найбільше В.М. Ястребов захоплювався лекціями Р.В. Орбинського з історії філософії. Цікавився лекціями В.І. Григоровича та П.К. Бруна; 5) у професора Ф.І. Успенського працював над кандидатською дисертацією (дипломною роботою) з історії імператора Фридриха II Гогенштауфена; 6) традиційно для більшості студентів В.М. Ястребов мав фінансові труднощі, переймався наданням приватних уроків, але при тому допомагав ще біднішим товаришам, жертвував на загальностудентські потреби. В нашому розпорядженні, що

природно для дофотографічної доби, немає студентської світлини, але її певною мірою компенсує текстовий портрет, окреслений О.І. Маркевичем: «невеликий на зріст, не дуже вродливий, з темним кольором обличчя, в окулярах, але обличчя його було таким виразним, жвавим та озарялося такою приємною посмішкою, що любо було на нього дивитися» (Маркевич, 1900: 43).

Попри важливість та виразність цих фактів, вони, вочевидь не дають повноцінної картини студентського життя, а відтак і становлення особистості В.М. Ястребова.

Найранішим одеським актовим документом про В.М. Ястребова, природно, є його заява про вступ до вишу серпня 1872 р. У заяві випускник Самарської гімназії (нині в РФ) повідомляв, що не має поки що гімназійного атестату та просив в разі відсутності можливості включити його до числа студентів, надати йому право бути вільнослухачем на основі гімназійного посвідчення (ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 1840. Арк. 73).

В.М. Ястребов навчався у період в історії НУ, який можна вважати початковим. Сучасники зображували його як «добу героїв», найкращий період НУ, коли в ньому блистали такі корифеї як І.М. Сеченов, І.І. Мечников, О.О. Ковалевський, В.І. Григорович. Історичне відділення, як і увесь історико-філологічний факультет, на якому навчався В.М. Ястребов, було найменшим у структурі НУ. Разом з ним навчалися лише ще 6 студентів. Найбільш успішну кар'єру в науці зробив Д.М. Овсяніко-Куліковський. У своїх спогадах він не забув згадати про В.М. Ястребова серед студентів, що займалися акуратно та наполегливо (Овсяніко-Куліковський, 1989: 390).

З третього на четвертий курс В.М. Ястребова перевели у 1875 році з найнижчим балом серед усіх студентів його курсу (3,6/4). Така неуспішність обійшлася В.М. Ястребову дорого: факультетська рада відмовила йому на цій підставі у проханні про надання стипендії і обмежилась тільки одноразовою допомогою (ДАОО. Оп. 22. Спр. 17. Арк. 14, 22).

На початку жовтня 1875 р. у листі до Правління НУ декан історико-філологічного факультету І.С. Некрасов повідомляв про те, що 29 вересня 1875 р. факультет постановив клопотати перед Правлінням про надання одноразової матеріальної допомоги студенту 4-го курсу В.М. Ястребову, мотивуючи рішення тим, що студент має позитивну репутацію на факультеті, але змушений давати приватні уроки, що негативно впливає на його навчально-наукові студії (ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2945. Арк. 67).

Судячи з оцінок 1876 року за всесвітню історію, ситуація виправилась (отримав максимальну 5, у відомості стоять підписи професорів П.К. Бруна, В.М. Войтковського, М.П.Смірнова) (ДАОО. Ф. 45. Оп. 19. Спр. 717. арк. 39). 24 січня 1875 року В.М. Ястребов отримав

посвідчення на право викладання у приватних домах (ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2952. арк. 1, 7).

У засіданні історико-філологічного факультету 27 травня 1876 р. було проведено скорочені випробування на звання вчителя гімназії. Студенту четвертого курсу В.М. Ястребову було запропоновано такі теми: 1. Пелопонеська війна та Перикл. 2. Гарденберг, Штейн та Шорнгорст. 3. Перетворення Петра Великого у Російській церкві. 4. Малоросія та південноруські землі за Єлисавети Петрівни. Усі відповіді були оцінені «цілком задовільно», що засвідчив М.П. Смірнов. Свої підписи поставили й інші члени факультету: І.С. Некрасов, В.Н. Юргевич, В.І. Григорович, В.М. Войтковський, Л.Ф. Воєводський (ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2972. Арк. 33, 51). У червні 1876 року В.М. Ястребов отримав посвідчення на право викладання.

Найціннішим джерелом є спогади В.М. Ястребова про його навчання в НУ, головним чином, крізь сприйняття своїх викладачів. Перш за все, подібно до усіх інших студентів 1860-х-1870-х років, він загадав про професора кафедри слов'янських мов В.І. Григоровича (ДАОО. Ф. 150. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 29-30).

Він зазначав, що мовлення професора були швидким, заняття мали вигляд семінарів, під час яких студенти аналізували уривки рукописів та віршів. Професор наполягав, аби кожен студент вивчив хоча б одну із слов'янських мов. В.М. Ястребов обрав для вивчення сербську мову. Вивчення мов шляхом порівняльного методу зачарувало його після років механічного зубріння у гімназії. Яскравим є опис відвідин В.М. Ястребовим разом з групою студентів квартири В.І. Григоровича. Під час зустрічі зі студентами на їх прохання професор задиктував їм «шпаргалки» для підготовки до свого ж іспиту. Спогади В.М. Ястребова цілком збігаються з широко розтиражованим іншими мемуаристами образом В.І. Григоровича як особи цілковито зануреної в науку, такого собі ченця. В.М. Ястребов відіграв одну з вирішальних ролей у похованні В.І. Григоровича у Єлисаветграді та встановленні йому там пам'ятника.

Глибокий слід у світогляді В. М. Ястребова залишив професор історії філософії Р.В. Орбинський. В.М. Ястребов так добре засвоїв його лекції, що коли його товариші студенти перед іспитом відвідували його, він, лежачи на ліжку, підказував їм, чим починаються і закінчуються сторінки записаних ним лекцій Р.В. Орбинського. Під впливом Р.В. Орбинського В.М. Ястребов прочитав у Публічній бібліотеці твір Куно Фішера про Спінозу та про французьких енциклопедистів. Проте, студента глибоко вразив висновок останньої лекції професора: прогреса та щастя немає, все відносно. За дорученням студентських товаришів В.М. Ястребов відвідав професора та передав йому фотопортрети випускників, а у відповідь отримав фотопортрети професора (ДАОО. Ф. 150. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 32-34).

В.М. Ястребов тепло відгукувався про професора П.К. Бруна, який читав курс історії середньовіччя та спецкурс з історії великих географічних відкриттів. Молодий вчений консультувався в П.К. Бруна під час відвідин квартири професора (ДАОО. Ф. 150. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 34-35). І В.І. Григорович, і П.К. Брун постають в спогадах В.М. Ястребова та інших випускників НУ того часу як доброзичливі, щирі у відносинах зі студентами. Декілька теплих слів залишив В.М. Ястребов про професора історії російської літератури та декана І.С. Некрасова. На відміну від спогадів про двох згаданих професорів, І.С. Некрасов у пам'яті сучасників не мав такого однозначно позитивного образу (ДАОО. Ф. 150. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 36).

Сам В.М. Ястребов та автори усіх текстів про нього значну увагу приділяли його «лебединій пісні» в НУ – кандидатській, випускній, роботі. Але рідко коли правильно називається її назва і зовсім не розкрито зміст, що дозволяє твердити, що ця робота досі невідома дослідникам. Історик працював над текстом роботи вже працюючи на посаді вчителя елізаветградської гімназії. Керівником В.М. Ястребова був Ф.І. Успенський, що дозволяє досить формально зарахувати його до раннього періоду школи видатного візантиніста. Проте, відносини між ними не були глибокими і значно поступалися зв'язкам з вище згаданими професорами. Західноєвропейська медієвістика не стала галуззю зацікавлень В.М. Ястребова і не була провідною і для самого Ф.І. Успенського. Втім, до тематики Ф.І. Успенського дотична одна з робіт В.М. Ястребова – про Херсонес Таврійський. Протокол засідання факультету 14 січня 1877 року чітко вказує на те, що головну роль у долі роботи відіграв П.К. Брун, адже саме за його відгуком В.М. Ястребов отримав ступінь кандидата (ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2545 (1876 р.). Арк. 19). Тому саме його можна вважати його головним «хресним батьком» у науці, тим більше враховуючи спогади самого В.М. Ястребова. Щоправда, згідно з цими ж спогадами, участь П.К. Бруна у процесі підготовки роботи обмежилась переглядом вже готового тексту та наданням загальнонаукових порад. Проте, цей факт є одним з численних свідчень про формування школи П.К.Бруна, що потребує додаткових досліджень.

26 грудня 1876 року В.М. Ястребов подав прохання декану про розгляд свого кандидатського твору. Він зазначав, що строк подання твору пропущений як через хворобу, так і тому, що впродовж п'яти місяців був сильно зайнятий сторонніми роботами в якості викладача Єлизаветградського реального училища та жіночої громадської гімназії (ДАОО. Ф. 45. Оп. 19. Спр. 11. Арк. 1).

Робота, яку В.М. Ястребов надав до факультету у грудні 1876 р. і на цій підставі був затверджений у січні наступного року кандидатом, мала назву: «Хрестовий похід Фридриха II Гогенштауфена» (ДАОО. Ф. 45. Оп. 23. Спр. 46). Відтак, йшлося про шостий хрестовий похід 1228–1229 років.

52-сторінкова праця мала 10 розділів, часто невеликих і тому навряд чи таку структуру можна вважати виправданою. Як і часто в історіографії того часу назви розділів теж не відзначалися чіткістю. Перший розділ праці мав назву «Обставини сходження на престіл Фридриха II». У другому розділі з дещо розмитою назвою «Виховання Фридриха та можливе ставлення його до курії» автор використовував психогенетичний підхід та виявляв генезу конфлікту німецького імператора за Папським престолом, при тому стоячи на бік імператора. У третьому, четвертому, п'ятому, шостому розділах («Передсмертна діяльність Іннокентія III щодо хрестового походу», «Гонорій III та необхідність для хрестового походу», «Ставлення Фридриха II та Гонорія щодо хрестового походу», «Григорій IX та його відношення з імператором до відплиття останнього») автор зосередився на висвітленні політики римських пап. Сьомий, восьмий, дев'ятий та, останній, десятий, розділи («Фридрих II на шляху до Палестини», «Ситуація у Сирії перед прибуттям Фридриха II», «Імператор Фридрих II у Сирії», «Події у південній Італії у 1229–1230 роках») були присвячені власне хрестовому походу. Завершувалась праця чотирма додатками: перекладеними на російську мову середньовічними документами.

Закономірно, що автор головним чином зосередився на розкритті взаємин Фридриха та Римської Курії. Робота має суто описовий, фактично літописний стиль. Сучасного читача може закономірно вразити відсутність у дисертації В.М. Ястребова висновків, що тоді було досить поширеним явищем, адже від студента не вимагались концептуальні узагальнення, а суто позитивістська компіляція та переклад джерел та літератури з іноземних мов. Втім, автор намагався «розцвітати» свій виклад висловами на кшталт «корона ще не міцно сиділа на голові» і т.п. Загалом, використовуючи психологічний метод, В.М. Ястребову вдалося показати, що особливості шостого хрестового походу були зумовлені протиріччями між імператором та Римським Престолом.

Одеський університет мав велике значення для становлення особистості В.М. Ястребова. На основі вищевказаних джерел можна запропонувати більш чітку «ієрархію» викладачів, що вплинули на долю В.М. Ястребова: П.К. Брун, Р.В. Орбинський, В.І. Григорович, І.С. Некрасов, Ф.І. Успенський. Окрім університетських викладачів, велике значення мав на той момент гімназійний викладач О.І. Маркевич. Спілкування з прихильними до української культури В.І. Григоровичем, О.І. Маркевичем і, припустимо, членами української одеської громади Л.А. Смоленського сформувало позитивний образ В.М. Ястребова – росіянина, що відчув зацікавлення та симпатію до українського народу та культури. Про цей факт він часто рефлексував у своїй епістолярії, зокрема, у листі до М.Ф. Сумцова вигукнув з приводу обмежень у Російській імперії для українського друку: «Неужели и мне – кацапу, искать в

Галиции? – что делать?» (Тупчієнко. 2010: 126). Звичайно, не можна зображувати студентський досвід В.М. Ястребова як виключно позитивний і безхмарний. З його спогадів випливає, що усі згадані професори могли б докласти ще більші зусилля у напрямку опікування його долею. А згадана вище остання лекція Р.В. Орбинського, що глибоко закарбувалась в його пам'яті, могла посилити душевну неврівноваженість вченого, стати одним з чинників, що підштовхнув В.М. Ястребова, враховуючи його генетичну схильність (самогубство батька), до трагічної розв'язки. Навчання в Одесі заклало основи співробітництва В.М. Ястребова з одеським науковим середовищем впродовж усього його подальшого життя. І хоча він не належав до найуспішніших студентів, «зірок», на отриманій під час навчання інтелектуальній базі у подальшому, на жаль, нетривалому своєму житті він значною мірою зміг підвищити свій рівень. В цьому плані він схожий на іншого випускника НУ, відомого кримознавця Федіра Лашкова.

Джерело: <http://zif.onu.edu.ua/article/view/250085/281445>

Вісник Одеського Історико-Краєзнавчого Музею (випуск 3)

Розвиток музейної справи на Кіровоградщині

В. Пархомчук

Розвиток музейної справи на Кіровоградщині, пов'язаний з ім'ям В.М. Ястребова (1855-1898) – історика, етнографа, археолога, краєзнавця.

Володимир Миколайович Ястребов народився 6 липня 1855 р. у с. Кривій Луці Самарської губернії у родині священника.

У 1872 р. після закінчення гімназії вступив на історичний відділ історико-філологічного факультету Новоросійського університету в Одесі. Його науковими наставниками в університеті були такі значні вчені як В.І. Григорович, Ф.К. Брун, Р.В. Орбинський, Ф.І. Успенський, О.І. Маркевич.

У 1876 р. закінчив університет і 13 вересня отримав призначення на посаду викладача історії у Єлисаветградську громадську дівочу гімназію.

У місті знову зблизився з В.І. Григоровичем, який після відставки восени 1876 р. переїхав у Єлисаветград і викладав у земському реальному училищі. Передчасна смерть видатного вченого 18 грудня 1876 р. змусила В.М. Ястребова перейняти в нього естафету сумлінної науки.

Після необережних слів, сказаних у грудні 1876 р. на урочистостях 100-річчя народження імператора Александра I, мусив піти з громадської дівочої гімназії, деякий час викладав у приватній дівочій гімназії Е.Ф. Кодієвої, врешті перейшов до земського вищого реального училища.

20 січня 1877 р. у Новоросійському університеті був затверджений кандидатом історії за дисертацію «Крестовий похід Фрідріха II», яку починав писати в Одесі, а закінчив у Єлисаветграді.

В.М. Ястребов дуже відповідально відносився до викладацької діяльності, ретельно готувався до уроків, але наполегливо продовжував займатися історичними дослідженнями, захопився археологією та етнографією.

Для забезпечення предметності та наочності у навчальному процесі земське реальне училище мало міцну матеріальну базу: багату бібліотеку, фізичний кабінет, хімічну лабораторію та кабінет природничої історії, до якого Ястребов передавав предмети археології та етнографії, зібрані ним під час історичних мандрівок по території Єлисаветградського повіту.

Крім наочних посібників, які використовувалися для викладання хімії, біології, географії, неупорядковане та спонтанне колекціонування предметів історичного та етнографічного характеру в кабінеті природничої історії почалося з часу заснування реального училища. В кабінеті природничої історії знаходилося у 1871 навчальному році 1514 номерів наочних посібників, з яких 1094 були придбані шляхом закупки, інші, 417, подаровані різними приватними особами та організаціями. В числі меценатів названі барон Стюарт, який подарував прилади та інструменти на суму 180 крб., Новоросійський університет, О.М. Пашутін, вихованці училища. Єлисаветградська земська управа пожертвувала глиняну посудину і частину металічної вази, знайдених в кургані поблизу с. Мартоноші, а також металеві наконечники для стріл з того кургану. Ці предмети були дуже цінні з наукової точки зору, тому деякі з них були передані до Ермітажу, взамін було надіслано інші археологічні речі.

Кількість предметів постійно зростала і вже у 1874 навчальному році складала 2537 одиниць. Цікавими речами поповнився кабінет, знову ж таки, дякуючи подарункам та особистій праці викладачів. Так вчителем Близніним було складено гербарій в кількості 305 предметів зразків рослин Єлисаветградської та Олександрійської флори. Бувший Херсонський губернатор І.С. Абаза подарував училищу прекрасну колекцію раковин, мінералів, шліфованих топазів різних відтінків – 239 одиниць. При його допомозі училищу була надіслана із Санкт-Петербурзького гірничого інституту систематична колекція із 344 мінералів. Предводитель дворянства К.В. Соколов-Бородкін подарував училищу нумізматичну колекцію із 170 стародавніх монет.

Таким чином ми бачимо, що кабінет природничої історії був досить багатим і різноманітним. Але ми бачимо і те, що багато цих речей, зокрема предмети археології і інші старожитності надходили до музею училища стихійно, шляхом пожертвувань. Кошти ж виділялися тільки для придбання необхідних наочних посібників – зразків корисних копалин,

мінералів, флори і фауни краю, приладів тощо. Системи поповнення кабінету предметами старовини не було.

20 жовтня 1882 р. Єлисаветградське земське реальне училище, яке фактично було приватним семикласним училищем 1-го розряду, зрівнялося у правах і програмах з державними реальними училищами. Згідно з міністерським статутом реальні училища мали так звані історико-географічні музеї, власне, це були кабінети навчального приладдя для викладання історії та географії. В.М. Ястребов став завідувачем такого кабінету, але завдяки своїй завзятості, клопіткій пошуковій та дослідницькій роботі дійсно підняв його до рівня справжнього музею.

На момент призначення Ястребова завідувачем історико-географічним музеєм він складався з невеликої колекції старожитностей, до якої відносились 240 предметів, в тому числі 270 монет і медалей, 57 документів, рукописна карта Єлисаветградської провінції XVII ст., 3 кам'яні молотки і цінне зібрання предметів скіфської епохи з кургану біля села Мартоноші. Документом, що підтверджує дату заснування в Єлисаветграді першого музейного закладу, є «Дані про археологічну колекцію при Єлисаветградському земському реальному училищі».

У 1884 р., з дозволу правління училища, В.М. Ястребов експонував колекцію на IV-му Археологічному з'їзді, що проходив в Одесі. Її було відзначено делегатами і головою з'їзду О.С. Уваровим як дуже рідкісну й цікаву. Вважаючи, що оригінальні предмети та старовинні речі пробуджують допитливість у молоді і прищеплюють вихованцям любов до батьківщини не менш від інших наочних посібників, Ястребов бажав по можливості врятувати від загибелі й невідомості такі пам'ятники. Тож вся його робота на посаді завідувачого музеєм була направлена на збирання, збереження та пропагування колекції. За три роки його завідування музей поповнився 270 предметами і на 1886 рік складався із 612 предметів. Серед археологічних надходжень особливої уваги заслуговували кам'яні статуї, які сьогодні прикрашають міський сквер поблизу музею – результат розкопок курганів скіфської епохи. Крім того, колекція поповнилася 53 предметами прикрас давнього слов'янського племені дреговичів. Архівна група – документами, скріпленими власноручними підписами Єлисавети Петрівни і Катерини II, імператора Олександра I, засновника Нової Сербії генерала І.С. Хорвата, французьких королів Генріха IV і Людовіка XVI. Отже робота по розширенню музейної колекції велася цілеспрямовано. Предмети старожитностей поступали до музею не тільки шляхом пожертвувань, як раніше, а з початку 1887 р. виділялися кошти для їх придбання, зокрема на розкопки, що проводив В. Ястребов.

Таким чином музей навчальних посібників під керівництвом вченого і ентузіаста В.М. Ястребова значно розширився – було створено два нових відділи – археології і етнографії. Про це говориться в доповіді ревізійної комісії по Єлисаветградському земському реальному училищі черговому

Єлисаветградському повітовому зібранні (травнева сесія 1883 р.). «В нинішньому році покладено початок місцевому археологічному і етнографічному музею, влаштованому за ініціативою і завдяки особистій праці викладача історії і географії В.М. Ястребова, при скромній затраті зі сторони правління – 50 крб. на розкопки. Знаходячи дуже корисною працю, яка допомагає учням і суспільству у вивченні місцевої історії і етнографії, комісія висловила свою підтримку розширенню і процвітання музею і ... висловила подяку В.М. Ястребову за «організацію в училищі такого музею, експонати якого сприяють вивченню місцевих сторін історії рідного краю».

Результати дослідницької діяльності В.М. Ястребова привернули увагу наукового світу.

30 квітня 1885 р. Московське археологічне товариство обрало його своїм членом-кореспондентом, а 3 квітня 1889 р. затвердило дійсним членом.

29 січня 1887 р. Одеське товариство історії та древностей признало його своїм членом-кореспондентом, а 29 березня 1893 р. – одногосно дійсним членом.

17 листопада 1892 р. його обрано до складу Історико-філологічного товариства Новоросійського університету.

17 січня 1894 р. він став членом-кореспондентом Церковно-археологічного товариства Київської духовної академії.

Авторитет В.М. Ястребова в археології був настільки значним, що голова Імператорської археологічної комісії граф А.А. Бобринський 3 червня 1888 р. попросив його очолити археологічні розкопки древнього могильника в 12 верстах від Тамбова. Після цієї експедиції, результатом якої стала монографія «Лядинській и Томниковській могильники Тамбовской губернії», В.М. Ястребов постійно співробітничав з комісією і відряджався на розкопки у Херсонщині, Катеринославщині й навіть в області Війська Донського. Результати цієї роботи відобразились у наукових звітах і статтях, але основною його археологічною працею став «Опытъ топографическаго исследования древностей Херсонской губернії», виданий в Одесі 1894 р. У тому ж році в Одесі вийшов головний етнографічний твір – «Материалы по этнографіи Новоросійскаго края».

Археологічні, етнографічні та історичні праці В.М. Ястребова публікувалися у Москві, Петербурзі, Києві, Херсоні, Одесі, Єлисаветграді, Львові, Парижі.

Багатогранна наукова діяльність земського вчителя стала феноменом провінційного життя і яскравим зразком духовного подвигу.

Ще при житті прийшло до Володимира Ястребова визнання. Він відбувся як науковець, як викладач – користувався любов'ю і пошаною у дітей, знаходив особливе призначення в керівництві музеєм, займався громадською та позакласною роботою. У дні шкільних канікул проводив

екскурсії з учнями по визначних місцях держави – Київ, Москва, Петербург, Крим. Останню поїздку по заповідних місцях Криму довелося перервати 10 серпня у зв'язку з хворобою Володимира Миколайовича. На лікування Ястребова було виділено правлінням училища 375 рублів. Але хвороба виявилася невиліковною. «В першій половині 1897 навчального року Ястребов уроків не давав, а в другій половині вийшов у відставку». В рік смерті Володимира Миколайовича Ястребова – 1898 р. в «історико-географічному музеї числилося 399 предметів, археологічна та етнографічна колекції налічували 2055 предметів».

Нового завідуючого музеєм не було призначено, предмети розбирались викладачами для класних занять, поступово губились. Музеєм вже ніхто не цікавився. Про нього забули надовго. Перед першою Світовою війною Єлисаветградське земське реальне училище було закрите.

Таким чином 1883 р. став вирішальним в історії розвитку музейної справи на території краю. Перша колекція експонатів, що почала формуватися в кабінеті природничої історії Вищого земського реального училища з 1870 р., уже через 13 років переросла у колекцію музею, який з позиції сьогодення класифікується як краєзнавчий.

На початку ХХ ст. у місті Єлисаветграді було декілька спроб відновити діяльність музею. Ініціатором цієї справи був П.З. Рябков (1848-1927) – історик, етнограф, статистик, земський діяч. Але в силу історичних обставин, які склалися на той час у країні, ці спроби не увінчалися довготривалим успіхом.

Напередодні Жовтневої революції 1917 р. музей у місті Єлисаветграді (з 1924 по 1934 рр. Зінов'євськ, 1934-1939 рр. Кірово, з 1939 р. Кіровоград) не працював.

З остаточним встановленням радянської влади (поч. 1920 р.) у місті було створено два музеї – природничо-історичний – завідуючий Д.І. Карабінович, та історико-археологічний – завідуючий П.З. Рябков. У 1924 р. вони об'єдналися в один окружний природничо-історичний та археологічний музей. Його керівником було затверджено Д.І. Карабіновича.

П.З. Рябков створив і очолив музей Революції. У 1939 р. Постановою РНК УРСР за №217 від 7.03. йому надано статус обласного.

Через п'ять років, у 1929 р., Зінов'євському окружному історико-археологічному музею було виділено приміщення по вул. Леніна, 40, де він знаходиться і нині.

У 1939 р. окружний історико-археологічний музей було перейменовано на Кіровоградський обласний краєзнавчий.

У роки фашистської окупації музей у місті Кіровограді певний час працював. «Але експозицію все ж було розібрано і експонати звалено у підвал музею. Музейна документація повністю знищена. Значна частина

колекції була розграбована населенням. У загальному музеї втратив більше 10 000 експонатів».

Відразу після звільнення міста почалася робота по відновленню краєзнавчого музею. У вересні 1946 р. музей було відкрито для відвідувачів. Експозиція мала два відділи – природи і історії краю. З роками збільшувалась кількість експонатів, зростав штат науковців музею, відкривалися нові відділи та філії.

У 1956 р. для увічнення пам'яті українського драматурга І.К. Тобілевича на Кіровоградщині створено літературно-меморіальний музей заповідник Хутір Надія.

У квітні 1965 р. було відкрито ще один філіал краєзнавчого музею – картинну галерею, яка у 1993 р. відокремилася і стала самостійним обласним художнім музеєм.

У 1982 р. у зв'язку зі 100-річчям створення першого українського професійного театру під керівництвом М.Л. Кропивницького було засновано меморіальний музей М.Л. Кропивницького, як відділ обласного краєзнавчого музею.

У 1992 р. колекція Кіровоградського обласного краєзнавчого музею поповнилася меморіальною колекцією В.К. Винниченка, що є окрасою і гордістю не тільки нашого музею, а й України.

У 1994 р. до Кіровоградського обласного краєзнавчого музею надійшла колекція приватного колекціонера О.Б. Ільїна, яку доцільно назвати кунсткамерою (твори мистецтва, пам'ятки археології, прилади, посуд, меблі...).

Нині Кіровоградський обласний краєзнавчий музей має цікаві зібрання речових та документальних матеріалів, що характеризують природу, історичний розвиток та культуру краю від найдавніших часів до наших днів. Музейна колекція налічує понад 56 000 експонатів основного та близько 30 000 допоміжного фонду. Кіровоградський обласний краєзнавчий музей є провідним науково-методичним центром в області.

Джерело: <https://history.odessa.ua/publication3/stat09.htm>

Вісник Одеського Історико-Краєзнавчого Музею (випуск 3)

Музеєзнавчі аспекти археологічної спадщини В.М. Ястребова

Тупчієнко М.П.

Володимир Миколайович Ястребов був багатогранним істориком, який займався не тільки проблемами історичного краєзнавства та етнології, але й був не менш знаним в колах археологів. Відоме його листування з такими визначними археологами та істориками ХІХ ст., як Анучин, Кондаков та Бобринський.

Метою даної статті є короткий огляд археологічних досліджень з позицій музеєзнавства, які В.М. Ястребов здійснив протягом свого короткого життя.

З нашої точки зору, всі дослідження В.М. Ястребова в області як археології, так і етнології були в першу чергу пов'язані з його завідуванням історико-етнографічним музеєм при Єлисаветградському реальному училищі. У 1883 р. Володимир Миколайович, перебуваючи з 1876 р. на посаді викладача історії та географії цього закладу, почав завідувати створеним ним же «историко-географическим музеєм», що складався з наочних посібників для викладання історії та географії, а також невеличкої «археологічної» колекції з 342 предметів, серед них: 270 монет і медалей, 57 документів, рукописна карта Єлисаветградської провінції XVIII ст., 3 кам'яні молотки і цінне зібрання предметів скіфської епохи з кургану поблизу села Мартоноша Єлисаветградського повіту. З так званої «археологічної колекції» лише збірка предметів скіфського походження, кам'яні молотки та частина монет відповідає сучасному розумінню археологічних артефактів, решта – пам'ятки, що репрезентують інші допоміжні історичні дисципліни: нумізматику, сфрагістику, палеографію тощо. Вживання Ястребовим терміна «археологічна колекція» стосовно першої збірки музею пояснюється широким первісним значенням терміна «археологія» (з гр. «наука про давнє минуле»). Грецький філософ Платон у своїх сократичних діалогах вживав термін «археологія» як синонім терміну «історія», тобто трактував його як відомості про події героїчного минулого. Очевидно, Ястребов був схильним також досить широко трактувати цей термін, тому, у власному Ястребовському розумінні, вся його діяльність як історика водночас була й діяльністю археолога. Але ми будемо вживати термін «археологія» в сучасному тлумаченні, тобто як терміна, що визначає одну з допоміжних історичних дисциплін, яка вивчає матеріальну культуру, створену в далекому минулому, і оперує своїми, відмінними від історії методами дослідження, предметом і об'єктом наукових студій.

Якщо ж повернутися до вихідної тези про музеєзнавчий характер діяльності Ястребова як етнолога й археолога, то слід відзначити, що Володимир Миколайович усвідомлював значення оригінальних, особливо місцевих, пам'яток старовини, у пробудженні в «молодих умах» допитливості, що вони сприяють прищепленню вихованцям школи любові до батьківщини не менше, а то й більше від інших наочних посібників. Крім того, він прагнув, по можливості, врятувати від загибелі й невідомості пам'ятники минулого, тому намагався поповнювати колекцію не тільки власним збиранням, а й завдяки пожертвуванням своїх учнів, сторонніх людей.

Саме з 1883 р. зростає його науковий інтерес до археології. Якщо до цього Ястребов у своїх публікаціях виступає переважно у ролі історика та

краєзнавця, рідше етнолога, то з 1883 р. з'являються його перші публікації, присвячені археологічним пам'яткам. Це, зокрема, й нарис про кримський Херсонес, який написано під враженням його екскурсії по Криму.

В 1884 р., під час роботи VI Археологічного з'їзду, В.М. Ястребов за уповноваженням правління реального училища експонує свою «археологічну колекцію» в приміщенні Одеського університету, де проходив з'їзд. Колекція привернула до себе увагу як членів з'їзду, так і її голови, відомого на той час археолога графа О.С. Уварова. З приводу значимості цієї колекції, як відзначає Н. Бракер, О.І. Маркевич у своєму «Некролозі» на смерть дослідника писав: «Вкажу ще на заслугу Володимира Миколайовича Ястребова в улаштуванні історичного й географічного відділу в музеї при Єлисаветській реальній школі; це був перший музей свого роду, який мав старовинні речі, неабиякої наукової вартості, які й були набуті Ястребовим або через його посередництво».

Успіх колекції на з'їзді сприяв тому, що правління училища асигнує кошти на археологічні розкопки, які мали поповнити колекцію саме археологічними артефактами. І влітку 1884 р. В.М. Ястребов проводить археологічні розкопки кількох курганів поблизу села Компаніївка Єлисаветградського повіту.

Розкопки відбуваються за значної допомоги власника маєтку В.А. Шафонського. Результатом цих розкопок стало поповнення колекції 129 археологічними предметами музейного значення. В наступні два роки за сприяння Правління училища він проводить розкопки біля хутора П.К. Буховецького на р. Богодушній (1885 р.) і трьох могил біля Компаніївки (літо 1886 р.). Саме ці розкопки Н. Бракер вважала першими самостійно проведеними розкопками Володимира Миколайовича. Ці археологічні дослідження не дали яскравих знахідок, але деталями похоронного обряду дозволили Ястребову висловити припущення, що ці поховання могли бути залишені одним з тих слов'янських племен, які за літописними даними перебували у наших степах. Повний опис знахідок, як і польові документи не збереглися, а тому важко судити, наскільки правильно їх інтерпретував дослідник. Пізніші археологічні дослідження, проведені поблизу Компаніївки, засвідчують, що тут переважають кургани доби бронзи (II тис. до н.е.), в які могли бути впущені поховання раннього залізного віку (кіммерійці, скіфи, сармати), а також поховання кочівників середньовіччя (печенігів, половців).

За три роки завідування Ястребовим музеєм його колекція археологічних артефактів поповнилася 270 предметами. Вона збагачувалася як за рахунок розкопок, що їх проводив дослідник, так і за рахунок пожертвувань. З речей, що надійшли через пожертвування, особливої уваги заслуговують кам'яні молотки, подаровані Михайлом Григоровичем Ломаківським і колишніми учнями училища Диковим і Фохтом; кольчуга, сокира і спис (останні два прикрашені золотом й

срібною інкрустацією) – колишнім вихованцем Ястребова П. Лужковським; кременевий нуклеус із села Тишківки – колишнім вихованцем Шевко; 4 бронзові наконечники стріл (очевидно, скіфські) – пожертвовані учнями Крамаренком і Стихном; скіфська кам'яна баба передана училищу А.А. Браунером; 11 предметів скіфського часу, отримані в результаті розкопок кургану скіфської епохи – дарунок К.А. Абертасова (серед них також скіфська кам'яна баба); нарешті, колекція поповнилася 53 предметами прикрас, пожертвованих сімейством егеря Олександровича-Касинова.

Протягом 1886-1888 рр. в авторитетних наукових журналах та інших періодичних виданнях («Киевская старина», «Древности. Труды Императорского Московского Археологического Общества», «Исторический вестник») з'являються публікації Ястребова, присвячені археологічним дослідженням та окремим пам'яткам і знахідкам в Херсонській губернії.

Виконані Володимиром Миколайовичем розкопки, підготовлені ним звіти й публікації з археології засвідчили появу справжнього фахового археолога-польовика в степовій частині України, який був добре озброєним методикою досліджень. Справа в тому, що В. Ястребов, очевидно, з притаманною йому сумлінністю і відповідальністю готувався до самостійних археологічних польових досліджень, а тому повинен був цікавитися досягненнями в області методології проведення археологічних розкопок різних типів пам'яток. Про це свідчать рецензії на публікації визначних археологів та істориків стародавнього світу, як то Антоновича, Ростовцева, Бобринського, Лапо-Данилевського, які він опублікував дещо пізніше, протягом 1887-1895 рр. Він досить швидко відмовляється від розкопок курганів шурфами і застосовує новаторську для того часу методику розкопок курганів широкою траншеєю, яка тільки-но починала утверджуватися в російській археологічній практиці.

Авторові в студентські роки доводилося брати участь (в складі Миронівської експедиції АН УРСР) в розкопках курганної групи поблизу смт Миронівка Київської області в 1984 році. Під час розкопок були виявлені сліди неодноразового шурфування курганів ямами прямокутної форми розмірами приблизно 2-2,5 на 1,5 м. В одному з курганів, в пограбованому похованні ямної культури, було виявлено пляшку із 10 копійками сріблом 1894 р. і запискою-посланням польською мовою від археологів-поляків, що проводили дослідження цих курганів рівно 110 років тому. Рік 1894 буде останнім роком розкопок, що їх проводив Ястребов, але він значно раніше згаданих археологів застосував більш досконалу й інформативну методику досліджень курганів траншеєю. Глибоке переконання Ястребова, що науковий факт є основою наукового пізнання, сприяло формуванню його наукової методики, яку він з однаковим успіхом застосовував не тільки у своїх етнологічних

дослідженнях, але й в археологічних. В основі цієї методики лежав детальний опис фактів, їх систематизація та типологія, що відобразилося у повноті, як на той час, польової документації розкопок. Власне кажучи, саме ігнорування відомим на той час археологом, графом А. Бобринським детальних описів, пам'яток, археологічних комплексів, відсутність креслень розкопок викликали з боку Володимира Миколайовича критичну рецензію на монументальне видання Бобринського «Курганы местечка Смелы», яку він опублікував у «Записках Наукового Товариства ім. Т. Шевченка». До речі, він був одним з небагатьох вчених України, хто зважився співробітничати в 1895-1896 рр. з українським Науковим Товариством ім. Т.Г. Шевченка, яке діяло на території тогочасної Австро-Угорської імперії (у Львові). І це незважаючи на те, що воно могло викликати переслідування з боку поліції, проблеми по службі в училищі.

Власне характеристика Ястребова як сумлінного й відповідального польового дослідника відкрила перед ним двері кількох наукових товариств Російської імперії. Першим його визнано своїм членом-кореспондентом 29 січня 1887 р. Одеське Товариство «Истории и древностей», з яким співпрацював дослідник раніше, а в 1888 р. Ястребов завдяки посередництву авторитетного в наукових колах професора М.П. Кондакова починає співробітничати з Петербурзькою Археологічною Комісією, яка знаходилася під патронатом вел. кн. Володимира – брата царя, громадська діяльність за дорученнями якої прирівнювалася до державної служби. До нас дійшов лист голови комісії графа А.А. Бобринського Володимиру Миколайовичу від 3 червня 1888 р. з пропозицією про співробітництво: «Дізнавшись від члена дорученої мені Комісії проф. М.П. Кондакова про Вашу готовність взяти участь в археологічних розкопках, що нею проводяться, прохаю Вас як найскоріше повідомити мене, чи згоджуєтесь Ви взяти на себе цього літа дослідження випадково відкритого в 1869 р. старого могильника в 12-ти верстах від Тамбова». Так Ястребов отримує своє перше наукове відрядження для проведення археологічних досліджень за межами України, які стануть наймасштабнішими дослідженнями в його житті. Результатом цих досліджень стала його монографія «Лядинский и Томниковский могильники Тамбовской губернии», підготовка до видання якої тривала до 1893.

Через кілька років, а саме 29 березня 1893 р., він був одноголосно проголошений дійсним членом Історично-філологічного Товариства при Одеському університеті. 17 січня 1894 р. його визнає своїм членом-кореспондентом Церковно-археологічне Товариство при Київській духовній академії. Усе це свідчить про зростання авторитету Ястребова в колах археологів ХІХ ст.

Незважаючи на співпрацю з різними науковими товариствами, в царині археології Володимир Миколайович найтісніше співробітничав з

Петербурзькою Археологічною Комісією, що, скоріше всього, пояснюється кращим її фінансовим забезпеченням, можливостями публікувати результати досліджень. 16 березня 1889 року Комісія відрядила Ястребова до села Старі Кайдаки для огляду підземного ходу, а також в Лоцманську Кам'янку і на острів Кам'яноватий. Результатом цієї експедиції стала стаття «Поездка на остров Каменоватый», опублікована у «Археологических известиях» в 1894 р. «Згідно із зібраними Ястребовим відомостями», – відзначала постанова Комісії, – ці об'єкти варті ближчого огляду з точки зору археології». Одночасно він був запрошений оглянути Цареву Могили біля села Гданцівки і «відомі йому» розкопки в селі Миколаївці, що їх робив Трост. Одержавши доповідь про це доручення, Комісія вже 22 травня того ж року доручає йому дослідження деяких з Мартоносських курганів Новомиргородської волості Єлисаветградського повіту. Цікаво, що в цих експедиціях Ястребов не забуває про свій музей в училищі і просить Комісію подарувати здобуті ним в експедиціях археологічні предмети Єлисаветградському реальному училищу, на що й отримує згоду.

Таким чином, музей навчальних посібників поступово значно розширився, на його базі було створено два нових відділи – археології та етнографії. Про це говориться в доповіді ревізійної комісії по Єлисаветградському земському реальному училищі (травнева сесія 1889 р.): «В нинішньому році покладено початок місцевому археологічному й етнографічному музею, влаштованому за ініціативою і завдяки особистій праці викладача історії і географії В.М. Ястребова, при скромній затраті з боку правління – 50 крб. на розкопки. Знаходячи дуже корисною працю, яка допомагає учням і суспільству у вивченні місцевої історії й етнографії, комісія висловила свою підтримку розширенню і процвітання музею і висловила подяку В.М. Ястребову за організацію в училищі такого музею, експонати якого сприяють вивченню місцевих сторін історії рідного краю». Власне 1889 рік прийнято вважати роком виникнення першого музею в Єлисаветграді, творцем якого став В.М. Ястребов.

Згадані вище експедиційні поїздки Ястребова Херсонщиною викликали його першу спробу узагальнення даних по археологічній ситуації в краї, що знайшло своє відображення в роботі «Об археологической карте Херсонской губернии», опублікованій в «Сборнике Херсонского земства» за 1889, №3.

Співпраця Ястребова з Петербурзькою Археологічною Комісією продовжувалася і в наступні роки. 23 травня 1890 р., плануючи відновити археологічні розкопки у східній частині Землі війська Донського, Комісія знову відряджає Ястребова за межі України й доручає йому звернути увагу: 1) на дослідження місцевості в старій Азовській фортеці, де минулого року було знайдено мармурову плиту з латинським написом

1362 р.; 2) на розкопки двох або трьох курганів у Новочеркаську, в околиці якого 1864 року були знайдені відомі йому старовинності Ермітажу; 3) на розкопки декількох курганів в юрті при станиці Голубянській, де в серпні минулого року було випадково знайдено два золотих браслети, оздоблені каменями. Крім того, Комісія бажала, щоб він оглянув Новочеркаський музей і повідомив про найзначніші предмети давнини, які там зберігаються. Врешті, Комісія прохала, щоб під час своїх експедицій він збирав відомості про місцеві городища, найважливіші групи курганів, які траплятимуться йому по дорозі, про випадкові археологічні знахідки, про приватні археологічні колекції і т.д., і на підставі цих матеріалів склав в загальних рисах план подальших археологічних розкопок у південно-східній частині Землі Війська. Усе це свідчить про авторитет Ястребова в наукових колах не тільки як археолога-практика, але й музеєзнавця.

У 1891 р., одержавши від селянина села Сергіївки Херсонського повіту декілька старовинних металевих блях, ланцюжків і дзвоників, Археологічна Комісія доручає Ястребову зробити в Сергіївці невеликі розкопки. 16 квітня 1892 р. йому пропонується зробити дослідження кургану в урочищі «Кучерові Буераки», розташованого за 30 верст від Єлисаветграда, що нині в науковій літературі відомий як «Литий» або Мельгуновський. Цей курган (висотою близько 10,5 м) розкопано ще в 1763 р. генерал-поручиком Мельгуновим без належного документування досліджень, що викликало в археологів цілу низку питань про обставини знахідок. Розкопки Мельгуновим Литого кургану поклали початок археологічній науці в Україні і, водночас, початок скіфології.

Значення пам'ятки пояснювалося й архаїчним виглядом знахідок, які також свідчили про участь похованого в кургані царя в скіфському поході в Малу Азію наприкінці VII ст. до н.е. Знайдену в кургані зброю, прикраси, елементи кінської упряжі було подаровано Катерині II, з того часу вони зберігаються в Ермітажі. На час розкопок кургану Ястребовим, майже через 130 років від перших розкопок, висота насипу зменшилася до 3 м. Володимир Миколайович розрізав рештки насипу широкою траншеєю в напрямку південь – північ, але «ніяких слідів ґрунтової ями» в центрі насипу не виявив. Натомість у східній частині насипу ним була відкрита впускна скіфська катакомба значно пізнішого часу (IV ст. до н.е.). У звіті Археологічної Комісії за 1892 р. читаємо: «Володимир Миколайович Ястребов робив дослідження кургану, розкопаного ще 1763-го року за наказом Мельгунова, причому відкрито ґрунтову гробницю з двох сполучених між собою камер, але дощенту розграбовану».

16 березня 1894 року Археологічна Комісія «маючи наміри відновити дослідження Ольвійських курганів та городищ і бажаючи доручити цю справу особі, що вже добре знайома з усіма потрібними при таких розкопах заходами й вимогами», звертається до Володимира Миколайовича з проханням взяти на себе виконання зазначених розкопок.

В тому ж році Ястребов приступив до виконання поставленого перед ним завдання, але зіштовхнувся з труднощами, які не міг самостійно вирішити. Справа полягала у приватній власності на землю, а місцеві поміщики, на землях яких знаходилося городище та некрополь, не давали до 1902 р. згоду на проведення масштабних розкопок. Не давали згоду на розкопки й селяни, на наділах яких в селі Парутино розташована більша частина некрополя. Тому Ястребов був змушений провести розвідку в Ольвії й подав проект розкопів в інших місцях Херсонської губернії, але Комісія бажала, щоб він зробив деякі попередні розкопи в Парутині, і погоджувалася на здійснення розкопок і розвідок по місцевостях, ним вказаним. Ці дослідження не дали значних результатів і були останніми для Ястребова, але вони поставили його в один ряд з такими видатними дослідниками Ольвії, як академік Паллас, П. Сумароков, граф Уваров, І. Забелін і В. Тізенгаузен.

Результатами його археологічних досліджень в Херсонській губернії стали ряд наукових праць, опублікованих різними науковими товариствами, з якими співпрацював Ястребов: «Погребальные обычаи в древних могилах бассейна речки Ингула» і «Раскопки в Херсонской губернии в 1887 г.», видані Московським Археологічним Товариством відповідно в XII і XIII томах «Древностей», а також «Курганы и городища Херсонского края» та інші.

Підсумковою працею Ястребова в царині археології сучасної Кіровоградщини є «Опыт топографического исследования древностей Херсонской губернии», виданий Одеським товариством «Истории и древностей» 1894 р., що представляє собою обробку археологічного матеріалу Херсонської губернії для Московського Археологічного Товариства, яке мало на меті видати археологічну карту колишньої Росії. Але Володимир Миколайович вважав наявний матеріал недостатнім, тому пропонував товариству розіслати розроблену ним програму опитування групі осіб із сільської інтелігенції, що вже довели свій досвід і відповідальність в науковій справі. Таким чином, набралось 56 відповідей. Крім того, він передрукував програму археологічного товариства у місцевих виданнях і персонально звертався до багатьох людей, прохаючи інформувати його з питань, що його цікавили. Так він отримав інформацію від семи кореспондентів стосовно Олександрійського повіту, про Єлисаветградський – отримав інформацію від 18 кореспондентів, про Херсонський – від 3, про Одеський – від 1, а про Ананьївський – від 4. Новозібраний матеріал кількісно значно переважив той, що вже був надрукований, особливо це стосувалося північних повітів (Єлисаветградського й Олександрійського) Херсонської губернії. Але доповнити свій «Опит...» Ястребов вже не встиг.

Залучення Володимиром Миколайовичем кореспондентів для збирання інформації щодо пам'яток археології краю перегукується з

подібними методами збирання ним матеріалу в царині етнології. Тобто, виробивши певний метод дослідження, Ястребов намагався його застосувати в різних сферах історичного пізнання. Запропонований ним метод збирання інформації для археологічної карти області так само, як і сам «Опит...» залишаються актуальними й донині, адже Кіровоградська область, незважаючи на зусилля професійних археологів і краєзнавців-аматорів ХХ ст. все ще залишається білою плямою на мапі України, і це, не дивлячись на те, що в ХХ ст. тут відкриті дві археологічні культури (сабатинівська та чорноліська), розкопані десятки курганів, кілька ґрунтових могильників різних культур, а в 1986 р. з метою збору інформації для «Зводу пам'яток УРСР» були залучені студенти історичного факультету Кіровоградського педагогічного інституту ім. О. Пушкіна.

Таким чином, вся діяльність В.М. Ястребова як археолога цілком вписується у форми музейної роботи: збирання, експонування, дослідження й популяризація зібраного. Адже Ястребов був не тільки завідувачем музею, але й водночас його єдиним науковим працівником. При цьому він був у більшій мірі збирачем, систематизатором, польовим дослідником, ніж інтерпретатором дослідженого, і – це твердження справедливе також для його студій з етнології.

Як польовому археологу йому доводилося досліджувати пам'ятки різних типів (кургани, ґрунтові могильники) і різної культурної та хронологічної приналежності. Початковість розвитку археології степової частини України наприкінці ХІХ ст., відсутність накопиченого попередниками матеріалу не завжди дозволяли йому правильно інтерпретувати розкопані пам'ятки, але В.М. Ястребов завжди прагнув максимально точно описати досліджуваний об'єкт і тим самим закладав фундамент для нових кроків в царині археологічного пізнання своїх наступників. На жаль, ми нічого не можемо сказати про Ястребова як про експозиціонера, адже збереглися свідчення лише про склад його археологічної колекції, але не про спосіб її експонування.

Відомо лише, що він прагнув поєднувати оригінальні археологічні артефакти з наочними посібниками, зокрема репродукціями картин, які були розташовані на стінах. Крім того, Володимир Миколайович прагнув наповнювати археологічну збірку свого музею атрактивними предметами і глибоко переживав, коли Петербурзька Археологічна Комісія, взявши для огляду ручку у вигляді міфічної медузи від античного бронзового кратера, що походила з одного з Мартоносських курганів, залишила її, як особливо цінну, в Ермітажі, а Ястребову запропонувала кілька менш цінних і водночас менш атрактивних речей. У згаданій ситуації відчувається вболівання Ястребова за свій музей, вгадується його незгода із ситуацією, коли найбільш цінні речі концентруються лише в столичних музеях, де

вони часом перебувають в запасниках фондів, так ніколи й не потрапляючи в музейну експозицію.

Зв'язок археологічних досліджень з музейною роботою Володимира Миколайовича простежується і в схожості долі особистого наукового архіву вченого та його музею. Після смерті Володимира Миколайовича (1898 року) нового завідуючого музеєм призначено не було, предмети розбирались викладачами для класних занять, поступово губились. Втратам зібраного Ястребовим «сприяли» й війни ХХ ст., які прокотилися через Єлисаветград – Кіровоград: I світова, громадянська, II світова війни. Не зберігся й особистий архів дослідника, він був втрачений під час повені 1900 р.

Нині Кіровоградський обласний краєзнавчий музей має найбільшу в Україні колекцію скіфської монументальної кам'яної скульптури, так званих «скіфських баб» – 6 статуй, з них три відібрані В.М. Ястребовим. Дві з них (із сіл Станишине та Ерделівки) були передані жертвувачами, а третя – найбільш архаїчного вигляду, без голови, на думку доцента Кіровоградського національного педагогічного університету імені Володимира Винниченка Н.М. Бокій, походить з Мельгуновського кургану. Зібрані Ястребовим зразки скіфської кам'яної монументальної скульптури є єдиними достовірними частинами «археологічної колекції» музею при реальному училищі, а ще ручка бронзового грецького кратера, виготовлена у формі горгони Медузи, що зберігається в Ермітажі.

Джерело: Музеєзнавчі аспекти археологічної спадщини В.М. Ястребова // Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність: матеріали обласної науково-методичної конференції / Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. В. Сухомлинського; ред.: Л. А. Гайда. – Кіровоград, 2008. – С. 109-117.

Володимир Миколайович Ястребов (1855-1898) Спроба біографічного дослідження

Костянтин Шляховий

Володимир Миколайович Ястребов народився 6 липня 1855 року в с. Крива Лука (можливо це с. Остра Лука Миколаївського повіту) Самарської губернії у родині священника. Ріс самотньо, бо мати померла молодою, а молодша сестричка – маленькою. На десятому році його разом з нянею Варварою було відправлено до Самари для навчання у класичній гімназії. Жили у дядька, куди бабуня по матері, яка вела господарство зятя-вдівця, надсилала продукти і гроші.

У 1872 сімнадцяти років закінчив гімназію і поступив на історичний відділ історико-філологічного факультету Новоросійського університету в

Одесі. Його науковими наставниками в університеті були такі значні вчені як В.І. Григорович, Ф.К. Брун, Р.В. Орбинський, Ф.І. Успенський, О.І. Маркевич.

У 1876 році закінчив університет і 13 вересня отримав призначення на посаду викладача історії у Єлисаветградську громадську дівочу гімназію.

У місті знову зблизився з В.І. Григоровичем, який після відставки восени 1876 року переїхав до Єлисаветграда і викладав у земському реальному училищі. Передчасна смерть видатного вченого 18 грудня 1876 року змусила В.М. Ястребова перейняти в нього естафету сумлінної науки.

Після необережних слів, сказаних у грудні 1876 року на урочистостях з нагоди 100-річчя народження імператора Александра І, мусив піти з громадської дівочої гімназії, деякий час викладав у приватній дівочій гімназії Е.Ф. Кодієвої, врешті перейшов до земського вищого реального училища.

20 січня 1877 року у Новоросійському університеті був затверджений кандидатом історії за дисертацію «Хрестовий похід Фрідріха II», яку починав писати в Одесі, а закінчив у Єлисаветграді.

З початком турецької війни вступив до Червоного Хреста і справно виконував свої обов'язки у військовому лазареті.

В.М. Ястребов дуже відповідально відносився до викладацької діяльності, ретельно готувався до уроків, але наполегливо продовжував займатися історичними дослідженнями, захопився археологією та етнографією. Невибагливий у приватному житті, канікули і свята використовував на пізнавальні та оздоровчі подорожі. Часто їздив до Одеси, лікувався на Кавказі, був у Москві, Криму і двічі за кордоном – у Франції, Італії, Туреччині. Ці мандрівки формували його наукові інтереси, надавали матеріали для роздумів і публікацій.

20 жовтня 1882 року Єлисаветградське земське реальне училище, яке фактично було приватним семикласним училищем 1-го розряду, зрівнялося у правах і програмах з державними реальними училищами. Згідно з міністерським статутом реальні училища мали так звані історико-географічні музеї, власне це були кабінети навчального приладдя для викладання історії та географії. В.М. Ястребов став завідувачем такого кабінету, але завдяки своїй завзятості, кропіткій пошуковій та дослідницькій роботі дійсно підняв його до рівня справжнього музею.

29 червня 1883 року В.М. Ястребов одружився з Оленою Карлівною Рудольф, добре вихованою і працьовитою дівчиною. Отримавши людське щастя і домашній затишок, він з більшим натхненням поринув у науку. У цей час почалася його активна робота в археологічних експедиціях, результатом яких були наукові статті та нові експонати музею. Він став постійним співробітником «Кіевской Старини», археологічна колекція

музею, експонована 1884 року на VI-му археологічному з'їзді в Одесі, привернула увагу його голови, відомого археолога графа О.С. Уварова.

У 1885 році В.М. Ястребов провів вже цілком самостійні археологічні розкопки біля хутора П.К. Буховецького на р. Богодушній (права притока Громоклеї, тепер у Бобринецькому районі), у 1886 році розкопав три кургани біля с. Компаніївки. З набуттям практичного і теоретичного досвіду В.М. Ястребов став справжнім спеціалістом в археології. Паралельно він здійснював етнографічні розшуки і дослідження. Збираючи предмети народного побуту, пам'ятки фольклору та історичні свідчення, він зумів привити любов до місцевої етнографії та історії своїм учням, які стали надійними помічниками в його подвижницькій праці.

Результати дослідницької діяльності В.М. Ястребова привернули увагу наукового світу.

30 квітня 1885 року Московське археологічне товариство обрало його своїм членом-кореспондентом, а 3 квітня 1889 року затвердило дійсним членом.

29 січня 1887 року Одеське товариство історії та старожитностей визнало його своїм членом-кореспондентом, а 29 березня 1893 року – одноголосно дійсним членом.

17 листопада 1892 року його обрано до складу Історико-філологічного товариства Новоросійського університету.

17 січня 1894 року він став членом-кореспондентом Церковно-археологічного товариства Київської духовної академії.

Авторитет В.М. Ястребова в археології був настільки значним, що голова Імператорської археологічної комісії граф А.А. Бобринський 3 червня 1888 року попросив його очолити археологічні розкопки давнього могильника в 12 верстах від Тамбова. Після цієї експедиції, результатом якої стала монографія «Лядинській и Томниковській могильники Тамбовской губернии», В.М. Ястребов постійно співпрацював з комісією і вирудався на розкопки у Херсонщині, Катеринославщині й навіть в області Війська Донського. Результати цієї роботи відобразились в наукових звітах і статтях, але основною його археологічною працею став «Опытъ топографическаго исследования древностей Херсонской губернии», виданий в Одесі 1894 року. У тому ж році в Одесі вийшов головний етнографічний твір – «Материалы по этнографии Новороссийскаго края».

Археологічні, етнографічні та історичні праці В.М. Ястребова публікувалися у Москві, Петербурзі, Києві, Херсоні, Одесі, Єлисаветграді, Львові, Парижі. Багатогранна наукова діяльність земського вчителя стала феноменом провінційного життя і яскравим зразком духовного подвигу.

Останні роки життя В.М. Ястребова були безрадісними – двоє його дітей померли одне за одним протягом місяця, дружина тяжко захворіла від переживань і сам він мало не захворів психічно. На роботі також було

багато неприємностей – казенні порядки душили творчу ініціативу, інтриги серед колег гнітили його бездоганно чесну і вразливу натуру.

На літніх канікулах 1897 року він повіз учнів на екскурсію до Криму, але не скінчив її, бо в Ялті отримав сонячний удар, який спровокував гострий психічний розлад. Його було повернено до Єлисаветграда, звідки одразу відправлено в клініку Платонова у Харкові. Навесні 1898 року хвороба відступила, але наприкінці літа раптово трапився рецидив і його як невидужного перевезли до херсонської психіатричної лікарні, де 21 грудня 1898 року він і помер.

Свою службову кар'єру В.М. Ястребов закінчив у чині статського радника.

Деякий час його могилу доглядала незаміжня сестра дружини, але згодом вона виїхала з Херсону і що сталося з місцем останнього притулку видатного дослідника краю – невідомо, хоча й неважко здогадатися.

Вдова В.М. Ястребова Олена Карлівна у 1929 році була ще жива і перебувала на утриманні своєї сестри, колишньої сільської вчительки Л.К. Рудольф. Подальша доля рідні В.М. Ястребова невідома.

Література

1. Бракер Н. Володимир Миколаєвич Ястребов (До тридцятих роковин смерті) // Україна. – Березень-квітень. – К., 1929. – С. 80-91.
2. Довідник з історії України (А-Я). – К.: Генеза, 2001. – С. 1130-1131.
3. Владимирь Николаевичъ Ястребовъ (Некролог) //Кіевская Старина. – Т. 67. – Октябрь. – Отд. I. – К., 1899. – С. 121-126.
4. Красноперовъ И. Самарская губернія // Энциклопедическій словарь. – Т. XXУШ-А (п/т 56). – СПб.: Издательское Дѣло – Брокгауз-Ефрон, 1900. – С. 184-189.
5. Маркевич А.И. Владимир Николаевич Ястребов (Некролог) // Записки Одесского общества истории и древностей. – Т. 22. – Отд. 4. – Одесса, 1900. – С. 43-48.
6. РЕГУ. – Т. 4. – К.: УРЕ, 1972. – С. 559.
7. Чуднов А. В. Владимир Николаевич Ястребов (1855-1898). Библиографический справочник. – Кіровоград: Бібліотека Олександра Чуднова, 2004. – 29 с.

Джерело: Володимир Миколайович Ястребов (1855-1898). Спроба біографічного дослідження // Стежинами пам'яті. З історії краєзнавчого руху на Кіровоградщині / Укл. Лариса Гайда. – Кіровоград : Видавець Лисенко В. Ф. – 2013. Вип. 1. – 2013. – С. 141-144.

Краєзнавець-подвижник В.М. Ястребов

Даценко Л.М.

Одним з визначних краєзнавців Херсонської губернії другої половини ХІХ ст. був учень видатного вченого-славіста В.І. Григоровича – вчитель Єлисаветградського земського реального училища Володимир Миколайович Ястребов. Народився він 6 липня 1855 р. в селі Крива Лука Самарської губернії у сім'ї священика. У 1872 р. вступив на історико-філологічний факультет Новоросійського університету, де під час навчання зацікавився історико-етнографічними працями В.І. Григоровича, предметом дослідження якого був південний регіон Російської імперії. У 1876 році В.М. Ястребов у числі кращих студентів закінчив університет із захистом магістерської дисертації [1, 73; 2, 35, 37, 39]. В тому ж році приїхав до Єлисаветграда, де спочатку був призначений викладачем історії жіночої гімназії, а через деякий час обійняв посаду вчителя історії і географії в Єлисаветградському земському реальному училищі. Саме в цей час до Єлисаветграда переїхав і професор В.І. Григорович з метою організації поглибленого вивчення побуту, звичаїв та мовних діалектів місцевого населення. Після раптової смерті вченого 31 грудня 1876 р., якого він вважав «своїм духовним дідусем», В.М. Ястребов взяв на себе нелегку ношу по проведенню наукового історико-географічного дослідження краю [3, 81].

В.М. Ястребов опрацьовує матеріали архіву фортеці св. Єлисавети, що зберігалися в приміщенні Єлисаветградської думи, відшукує дані про перших сербських поселенців у приватних архівах, знайомиться з нащадками А.П. Пишчевича та І.С. Хорвата – піонерів Нової Сербії, у тому числі з відомим генералом періоду Кримської війни 1853-1856 рр. Д. Остен-Саксом, котрий на той час був командиром дислокованого у Єлисаветграді кавалерійського корпусу. Відомості про приватні архіви Ястребов подав до Одеського товариства вивчення старожитностей (ОТІС), від якого отримав дозвіл на їх опрацювання [4, 7]. З часом у «Записках» ОТІС публікуються його історичні дослідження «Объяснительная записка к карте Елисаветинской провинции в 1772-1774 г.» [5, 157-165], «Архив крепости св. Елисаветы» [6, 548-593].

У 1885 році В.М. Ястребов стає членом-кореспондентом Московського археологічного товариства і виконує різні його доручення. Зокрема, в Олександрійському та Єлисаветградському повітах він провів систематизовані розкопки Компаніївських могил та курганів біля с. Знам'янка і Мартоноша, а також в Ольвії. Матеріали розкопок і узагальнені дані з археології краю були опубліковані на сторінках часопису Московського товариства «Древности» [7]. З 80-х років ХІХ ст. В.М. Ястребов активно співпрацює з часописом «Киевская старина». На

сторінках видання він опублікував під власним ім'ям та під псевдонімами В.А., В.Я-ов, В.М. більш ніж півсотні статей, повідомлень, нарисів, рецензій, що стосувалися історії, археології та етнографії Херсонської губернії [8, 1-219], зокрема, дослідження з історії Єлисаветграду та регіону: «Греки в Єлисаветграді (отривок из истории колонизации 1754-1777 гг.)» [9, 673- 684], «Чума в северной части Херсонской губернии в 1813 г.» [10, 153-163], «Очаковская земля по современному описанию» [11, 731-732]. Серед етнографічних розробок В.М. Ястребова зазначимо такі: «Святочные песни Єлисаветградского и Александровского уездов Херсонской губернии» [12, 327-332], «Народные песни Херсонского края» [13, 559-569], «Свадебные обрядные хлебы в Малороссии» [14, 281-283], «В запорожском захолустье» [15, 721-729] та ін. Здобутки В.М. Ястребова на ниві краєзнавства були відзначені обранням його у різні наукові товариства: він став членом Московського археологічного товариства (1889 р.), історико-філологічного товариства при Одеському університеті (1892 р.), Одеського товариства історії та старожитностей (1893 р.), церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії (1894 р.).

В.М. Ястребов не тільки збирав відомості про історичні пам'ятки на території краю, але і узагальнював дані про них. Від відомого краєзнавця з м. Олександрії В.М. Никифорова він отримав цінний рукопис про розташування курганів та городищ в Олександрійському повіті. Про ці різновиди історичних пам'ятників, що були розкидані на просторах степів Херсонського краю, він опублікував статтю, де описав 15 курганів, що мали археологічну цінність, і більше як 30 городищ, котрі відносилися до різних історичних епох. [16, 1-20]. Дослідник б'є тривогу, зазначаючи, що місцеві мешканці ставлять під загрозу існування в краї пам'яток старовини, оскільки в силу свого невігластва розбирають каміння на звичайні господарські потреби. «Сумним» та «жадібним» називає він промисел шукачів скарбів, характеризує їх дії проявом варварства, внаслідок якого заради золотих та металевих прикрас навіки зникають кургани. В.М. Ястребов палко закликав зберігати пам'ятки: «Как немного сделала наука по исследованию древних земляных насыпей Херсонского края: дело новое, требующее при том больших материальных средств и много специально подготовленных людских сил... Одного надо желать, чтобы просвещенная часть нашего общества стала на страже памятников старины, памятуя о гражданской обязанности каждого почитать и охранять отечественные памятники древности» [16, 9].

У 1894 році на сторінках «Записок» ОТІСу було опубліковано працю В.М. Ястребова «Опыт топографического обозрения древностей Херсонской губернии» [17, 63-176], в якій він описав археологічні пам'ятки губернії з позначенням місця їх знаходження по 6 повітах з уточненням топографічної особливості місцевості, де конкретна пам'ятка

була знайдена. Зазначена праця стала настільною книгою сучасних археологів, тому що у ній В.М. Ястребовим були вперше систематизовані дані про чисельні археологічні пам'ятники краю у вигляді менгірів, кам'яних баб, печер, земляних валів, городищ, курганів.

Як продовжувач справи свого вчителя В.І. Григоровича, В.М. Ястребов відзначився збиранням етнографічного матеріалу по Херсонській губернії. Особливий інтерес В. Ястребова привертала строкатість етнографічної карти регіону, де поруч з українцями жили росіяни, молдавани, болгары, євреї, німці, поляки, греки. Він вважав, що внаслідок тривалого періоду взаємної асиміляції народів утворився новий тип новоросійської народності, який спілкувався на невстановленій, неправильній мові, своєрідному мовному суржику. В Єлисаветграді він підтримував дружні стосунки з відомими збирачами українського пісенного фольклору В.А. Менчицем та братами І.К. та М.К. Тобілевичами, а також з видатними українськими та російськими етнографами і істориками О.І. Маркевичем, М.Ф. Сумцовим, Г.О. Бобринським, С.Н. Кондаковим, В. Міллером.

Збирання етнографічного матеріалу проходило впродовж всього його життя. До цієї кропіткої пошукової роботи В.М. Ястребов залучив найбільш обдарованих учнів училища, громадськість міста, аматорів з числа інтелігенції. З їх допомогою він зібрав казки, пісні, прислів'я, історичні пісні, писанки та візерунки в Олександрійському та Єлисаветградському повітах губернії – території, яка з давніх часів складала частину вольностей запорозького війська і з часом увійшла до складу Нової Сербії.

В 1893 р. виходить у світ етнографічний нарис В.М. Ястребова «Малорусские прозвища Херсонской губернии». [18, 1-17]. У зборі матеріалу йому допомагали місцеві українські аматори-фольклористи Т.І. Осадчий та П.К. Тобілевич. Автор зібрав у Єлисаветградському та Олександрійському повітах понад 400 прізвиськ з поясненням їх походження, систематизував їх за внутрішнім зв'язком, проявами особистого і громадського селянського життя, назвами населених пунктів. Зібраний матеріал став надзвичайно цінним джерелом для вивчення етнографії та етнолінгвістики цього регіону, а сама публікація, за визначенням М. Сумцова, була «великою і змістовною» [19, 18].

В 1894 р. історико-філологічне товариство при Новоросійському університеті випустило головний твір В.М. Ястребова з етнографії «Материалы по этнографии Новороссийского края» [20, 1-202]. Ця праця містила матеріали з народної медицини, демонології, весільних обрядів, звичаїв, легенд, казок, оповідань та топографічних назв з місцевим поясненням та повним збереженням мовного діалекту. Автор звертав увагу на деякі деталі народного побуту – лайки, прокльони, дитячі ігри, жарти, пустощі, народні картярські ігри. Матеріал відрізнявся оригінальністю і не

мав на той час аналогів. Крім того, у розділі «Топографические названия с местными объяснениями их» він подав 91 назву місцевостей Єлисаветградського та Олександрійського повітів із їх поясненням. Так, назву села Тишківки (нині Добровеличківський район Кіровоградської області) В.М. Ястребов пов'язує з прізвищем солдата Тишка, який першим оселився біля річки Березівки, назву с. Завадівка (нині частина м. Кіровограда) автор пояснює прізвищем його засновника запорожця Завади [20, 187-194].

Все свідоме життя В.М. Ястребова було пов'язане з Єлисаветградом та училищем, у якому він викладав історію та географію. На його думку, це училище повинно бути «научной станцией для проведения знаний из центров в тёмную массу народа и в полусвет «общества», и для черновой научной работы по собиранию и классификации материалов, по выработке строительного материала для великого здания науки» [21, 1]. За сумлінну працю його було відзначено нагородами – орденами св. Анни, св. Станіслава, срібною медаллю царя Олександра III, чисельними подяками повітового земства. [22, 18, 18 зв., 19, 20, 21; 23, 49, 51, 52]. За вислугу років він отримав чини колезького асесора, надвірного радника, а в 1894 р. – статського радника. В.М. Ястребов був одним з ініціаторів та організаторів в училищі відкритих публічних читань для населення, «працелюбним членом Комісії та діяльним її секретарем, душею всієї справи і завжди відносився до неї з особливою любов'ю» [24, 149; 25, 4]. У місцевому «Педагогічному віснику», редактором якого був відомий педагог М. Завадський, він публікував статті з історії виховання. На сторінках місцевих газет популяризував минувшину краю, звертався до громадськості про необхідність збереження історичних пам'яток та коштовностей. Для посилення інтересу населення до історії рідного краю оприлюднював програми археологічного дослідження губернії [26, 63-67].

Особлива заслуга В.М. Ястребова полягає в заснуванні музею при Єлисаветградському земському реальному училищі. Вже з початку існування цього закладу у 1870-1871 рр. при ньому діяв кабінет природничої історії, в якому налічувалось 1514 предметів, в тому числі колекції мінералів (біля 600 одиниць), зразків флори (305 одиниць) з Олександрійського та Єлисаветградського повітів [27, 211]. Сюди ж Єлисаветградська земська управа надіслала й перші археологічні предмети: глиняний посуд, частину металевої вази, вістря до стріл і списів та колекцію скіфських речей [28, 693]. Основу нумізматичній колекції археологічного зібрання при реальному училищі було покладено у 1872-1873 рр., коли елисаветградський предводитель дворянства, відомий у місті меценат К.В. Соколов-Бородкін подарував 170 стародавніх монет. Протягом наступних років колекція поповнювалась за рахунок пожертвувань з боку членів Єлисаветградського земства П.А. Зеленого, А.А. Декарера, Н.А. Бракера та ін. [29, 211,216].

З приходом до училища в серпні 1876 р. В.М. Ястребова увага до археологічної колекції музею починає зростати, а з часу обрання його у 1883 році завідуючим історико-археологічним музеєм, починається найбільш активний період його діяльності.

Музей утворився при історико-географічному кабінеті і спочатку складався з невеликої археологічної колекції, що налічувала 342 експонати, в тому числі 270 монет і медалей, 57 документів, рукописну карту Єлисаветинської провінції XVIII ст., 3 кам'яних молотка та цінне зібрання предметів скіфської епохи з кургану поблизу с. Мартоноша Єлисаветградського повіту [30, 17]. Унікальною річчю з мартоноського скарбу була бронзова ручка з зображенням голови Медузи з великого античного посуду.

У серпні 1884 р. музейну колекцію училища В.М. Ястребов представив на VI археологічному з'їзді в Одесі. Правління училища виділило для цієї мети 75 крб. [31, 88]. Виставлена у залах Новоросійського університету колекція привернула увагу учасників з'їзду і, особливо, його головуючого – відомого археолога й мецената графа О.С. Уварова. Серед складових колекції була і вище згадана бронзова ручка з зображенням Горгони. На прохання розпорядчого комітету археологічного з'їзду, відомий московський археолог та колекціонер А.М. Подшивалов описав цю рідкісну грецьку пам'ятку архаїчної епохи VI-V ст. до н.е. [32, LXXXI]. Одеський фотограф Ю. Рауль увічнив експонат у знімку, який був вміщений на першій сторінці I тому матеріалів з'їзду. На жаль, подальша доля рідкісного експонату склалася не на користь музею. З поверненням колекції у Єлисаветград, на ім'я директора училища від попечителя Одеського учбового округу до Санкт-Петербургу надійшло розпорядження про необхідність надіслати «бегущую Горгону» на розгляд Археологічної комісії [33, 120, 120 зв., 121, 121 зв.]. Трьохрічній тяганині з цього приводу було покладено кінець: ручку відіслали і назавжди залишили в колекціях Ермітажу, як «рідкісну і цікаву з наукового погляду» [3, 86].

На засіданні історичної секції VI археологічного з'їзду в Одесі В.М. Ястребов уперше постав як краєзнавець: виступивши з доповіддю про генеалогію роду Хорватів – піонерів Новосербії, походження їх прізвища та фамільного гербу, земельні володіння в краї [34, 87-90].

Про археологічну колекцію музею при реальному училищі, історію її зібрання, історичні місцевості краю В.М. Ястребов повідомив на урочистих зборах 14 вересня 1886 р. Він звернувся до громадськості міста з проханням підтримувати музей як осередок збереження старожитностей для прийдешніх поколінь. Ця доповідь викликала значний резонанс у громадських колах міста. Комісією з перевірки Єлисаветградського земського реального училища було констатовано: «Находя полезным труд, клонящийся к изучению и ознакомлению учащихся и общества с местной

историей и этнографией, комиссия выразила сочувствие расширению и процветанию музея». [28, 710] Від імені земських зборів В.М. Ястребову була висловлена подяка «за організацію археологического музея и работу по раскопкам местных курганов» [28, 693], а сама доповідь опублікована на сторінках губернського земського часопису [30, 17-23].

Протягом другої половини 80-х років – першої половини 90-х років XIX ст. В.М. Ястребов провів археологічні розкопки у Єлисаветградському, Олександрійському, Херсонському повітах. З боку правління училища місцевому археологу надавалась всебічна підтримка: порушувалися клопотання перед попечителем Одеського учбового округу про дозвіл на проведення розкопок, виписувались відряджувальні листи, щорічно надавалась матеріальна допомога у розмірі 50-100 крб. на археологічні роботи [35]. За активної участі В.М. Ястребова колекція музею помітно поповнювалася предметами розкопок. У 1886 р. в ній налічувалось вже 612 предметів, у 1893 р. – 1694, а у 1894 р. – 1713. Відомості про окремі речі музею можна знайти у працях В.М. Ястребова [36, 19, 23, 66, 69, 71, 76-79, 80-81, 83-90], В.І. Гошкевича [37, 94-97], в літописах Московського археологічного товариства та його часописі «Древности», до якого місцевий археолог постійно надсилав свої повідомлення та статті з описом наслідків розкопок та окремих археологічних предметів [7].

В.М. Ястребову належить ініціатива заснування при музеї етнографічного відділу. Вона тісно пов'язана з його науковими інтересами, з напрацюваннями про південний регіон, зокрема, про життя тут різних народностей, їх взаємну асиміляцію, що обумовило особливості їх матеріальної та духовної культури. За його ініціативи проводилися етнографічні екскурсії до басейнів річок Південний Буг та Вись з метою виявлення пам'яток запорізької козаччини. На початку 90-х років XIX ст. учнями Єлисаветградського реального училища під керівництвом свого вчителя була зібрана колекція з 400 писанок, віддана на зберігання до музею училища. Основне ядро цієї колекції складала зразки з Єлисаветградського, Олександрійського, Ананіївського та Одеського повітів, серед яких переважали українські, молдавські, болгарські і частково – сербські. З часом була зібрана і чудова колекція кольорових малюнків писанок. У №5 німецького журналу «Zeitschrift für Ethnologie» за 1894 рік повідомлялося, що В.М. Ястребов зібрав велику колекцію писанок і готує про неї спеціальне дослідження. Про свій намір В.М. Ястребов повідомив українського вченого-етнографа М.Ф. Сумцова [19, 22] та археолога О. Бобринського [38, 23], з якими тривалий час підтримував дружні стосунки. Але мріям не судилося здійснитися. Єдине, що збереглося – це опис писанок з колекції музею у журналі «Киевская старина». [39, 5-8] Після смерті В.М. Ястребова турботу про збереження колекції писанок перебрав місцевий елисаветградський краєзнавець

П.З. Рябков [38, 23]. Він надіслав зразки малюнків писанок до відомого етнографа Ф.К. Вовка з пропозицією придбання її етнографічним відділом Російського музею у Санкт-Петербурзі [38, 11 зв., 23, 23 зв., 24]. З невідомих обставин зразки були повернуті до Єлисаветграда. Подальша доля колекції писанок невідома.

Відзначаючи заслуги В.М. Ястребова у вивченні краю, професор Новоросійського університету О.І. Маркевич писав про нього: «З нього виробився вчений-краєзнавець в найкращому розумінні цього слова. Він робив місцеві розкопки, збирав пам'ятки народного побуту і поетичні твори північної Херсонщини... Він володів умінням нав'язати любов до місцевої етнографії і своїм учням, що раз у разі збирали для нього пісні, казки, побутові речі. В його статтях завжди свіжий і цінний матеріал, сумлінно переданий і справжньо обставлений – на Ястребова можна покластися» [40, 47]. М.Ф. Сумцов, оцінюючи діяльність В. Ястребова, зазначав, що «по разнообразию и достоинству научных трудов Ястребов является прямым продолжателем своего достойного учителя-профессора В.И. Григоровича... Мы имеем все основания считать г. Ястребова не только «тяглым работником», но и «собратом по науке». [19, 15]

У грудні 1890 р. історико-філологічне товариство при Новоросійському університеті звернулося з відозвою до попечителя Одеського учбового округу, учнів В.І. Григоровича про допомогу у зборі коштів [41, 6-7]. В.М. Ястребов з великою повагою та щирістю до світлої пам'яті свого вчителя відреагував на цю подію: організував збір коштів, склав програму проведення урочистостей із залученням учнів реального училища. [42, 108 зв.] При відкритті 18 жовтня 1892 року погруддя В.І. Григоровича на могилі на Петропавлівському цвинтарі у м. Єлисаветграді, він виголосив промову на честь великого вченого, в якій підкреслив значення цієї події в громадському та культурному житті. Слова з цієї промови можуть бути повною мірою віднесені до подвижницької краєзнавчої діяльності самого В.М. Ястребова: «Мы можем насчитать целый ряд таких скромных, но полезных трудов местных деятелей и убедиться, что пытливость к родной старине и к современному быту растет в местном населении хотя и тихо, но неизменно. Правда, в больших городах, научных центрах работников науки больше, чем в нашей глуши, и там есть для них руководство и совет живых людей, там есть университеты, учёные общества. У нас ничего этого нет. Так не жалейте же, что, взамен всего этого, у нас останется одна дорогая могила! Не забудет её туземец (мається на увазі місцевий житель – Л.Д.), обнажит голову и помолится об упокоении души покойного. У подножия этого памятника почерпнёт он уважение к знанию, интерес к окружающему населению и к его прошлому и, как тяглый работник, по выражению покойного, примкнёт к общей дружной работе на пользу народного самосознания» [43, 3].

В.М. Ястребов сповідував пошану до представників різних національностей, котрі населяли Південь України, свою любов до українського народу він довів своїми працями. У некролозі його пам'яті учень В.М. Ястребова К.Д. Мороз зазначав, що «Ястребов является верным последователем Григоровича, везде просматривается внимание к национальным отличиям народа, постоянно чувствуется симпатия к украинскому народу, из чьей среды взято более всего песен, сказок, обычаев и др.» [44, 715].

У 1883 році Єлисаветградське реальне училище, у якому посправжньому розкрився талант В.М. Ястребова і яке він називав своєю заповітною мрією та зіркою-дороговказом, було виведене з системи земства і підпорядковане міністерству народної освіти. Це спричинило певною мірою і нові обставини, у яких В.М. Ястребову з його інтелігентною вдачею доводилося вибирати між мораллю і обов'язком в умовах розвинутої за часів царювання Олександра III системи сікофантства. З деякою гіркотою він пише до професора М.Ф. Сумцова 14 травня 1895 року: «Наше реальное училище, основанное земством и долго жившее своей собственной жизнью, пока не сковали его цепи выхлопотанных «прав», и до сих пор не освободилось ещё совсем от старых традиций, от научной инициативы» [21, 1]. Крім того, на нього впало сімейне лихо – протягом 1896 року один за одним помирають двоє його маленьких дітей. 1897 року, коли В.М. Ястребов повіз своїх учнів у заплановану наукову екскурсію до Криму, від надзвичайної напруги у нього загострилася можливо спадкова хвороба. Після лікування у Харкові він намагався знайти себе поза рідним училищем, місця у якому для виснаженого нервовою хворобою йому вже не було. У планах, якими він ділився з найближчими друзями, була підготовка спогадів про професорів Одеського університету, їх внесок в розвиток краєзнавства. Проте нервові зриви ставали все частішими. В Херсонській земській лікарні для божевільних, де В.М. Ястребов знайшов свій останній притулок, він помер 21 грудня 1898 року. Поховано його було на одному з херсонських цвинтарів. Довгий час ім'я В.М. Ястребова знаходилося у забутті, хоч його історико-етнографічні краєзнавчі праці були у постійному вжитку.

На честь В.М. Ястребова Кіровоградською обласною радою у 1994 році було засновано краєзнавчу премію його імені, якої щорічно удостоюються краєзнавці за значний внесок у вивчення місцевої історії, цікаві краєзнавчі знахідки, тощо. Серед її лауреатів – журналісти, філологи, працівники музеїв, письменники, краєзнавці-аматори, котрі багато зробили для вивчення Степової України.

Список використаних джерел

1. Державний архів Одеської області (далі ДАОО). – Ф.45. – Оп.4. – Спр.1840.

2. ДАОО. – Ф.45. – Оп.19. – Спр.717.
3. Бракер Н. Володимир Миколайович Ястребов (до тридцятих роковин смерті) // Україна. – 1929. – Кн. II. – С. 80-91.
4. Отчет Императорского ООИД за 1889 год. – Одесса, 1890. – 61 с.
5. Записки ООИД. – 1885 г. – Т. XIV.
6. Записки ООИД. – 1889 г. – Т. XV.
7. Ястребов В.Н. О глиняной чаше, найденной в м. Седневка Елисаветградского уезда Херсонской губернии // Древности. – 1886 г. – Т. XI. – Вып. 2. – С. 88-91; його ж. Раскопки в Херсонской губернии в 1887 г. // Древности. – 1889 г. – Т. XIII. – С. 104-119; його ж. Каменная баба из Елисаветградского уезда // Древности. – 1886 г. – Т. XI. – Вып. 2. – С. 87; його ж. Камень с узорами из кургана близ деревни Николаевки Александрийского уезда Херсонской губернии // Древности. – 1888 г. – Т. XII. – Вып. 1. – С. 94; його ж. Погребальные обычаи в древних могилах бассейна р. Ингула // Древности. – 1888 г. – Т. XII. – Вып. 2. – С. 110-117.
8. Систематический указатель журнала «Киевская старина» (1882-1906 гг.). Сост. чл. комиссии: А.Ф. Павловским, В.А. Щепотьевым, А.А. Явойским и студ. Киевского университета Б.Д. Чигринцевым. – Полтава, 1911. – 219 с.
9. Киевская старина. – 1884 г. – № 4.
10. Киевская старина. – 1885 г. – № 5.
11. Киевская старина. – 1884 г. – № 8.
12. Киевская старина. – 1894 г. – № 2.
13. Киевская старина. – 1894 г. – № 3.
14. Киевская старина. – 1897 г. – № 11.
15. Киевская старина. – 1885 г. – № 12.
16. Ястребов В. Курганы и городища Херсонского края. б/м изд. и года. Отд.изд. – 20 с.
17. Записки ООИД. – 1894 г. – Т. XVII.
18. Малорусские прозвища Херсонской губернии. Этнографический очерк В. Ястребова. – Одесса, 1893. – 17 с.
19. Современная малорусская этнография. Н.Ф. Сумцова. – Киев, 1897. – 15 с.
20. Материалы по этнографии Новороссийского края, собранные в Елисаветградском и Александрийском уездах Херсонской губ. В.Н. Ястребовым. – Одесса, 1894. – 202 с.
21. Інститут рукописів Національної бібліотеки ім. В. Вернадського. – Ф. X. – Спр. 16859.
22. Державний архів Кіровоградської області, (далі ДАКО) – Ф.60. – Оп. 1. – Од.зб. 77.
23. ДАКО – Ф.60. – Оп.1. – Од.зб. 84.
24. ДАКО – Ф.60. – Оп.1. – Од.зб. 148.

25. Бесплатные народные чтения при Елисаветградском земском реальном училище. Первое десятилетие (1893-1903). Отчет, составленный секретарем Комиссии чтений Н.Ф. Марковым. – Елисаветград, 9 с.
26. Ястребов В.Н. Об археологической карте Херсонской губернии // Сборник Херсонского земства. – 1889 г. – № 3.
27. ДАКО. – Ф.60. – Оп.1. – Од.зб. 3.
28. Систематический свод постановлений Елисаветградского уездного земского собрания за 1865-1895 гг. Сост. Е.И. Борисов. – Елисаветград, 1895. – 793 с.
29. ДАКО. – Ф.60. – Оп.1. – Од.зб.3.
30. Ястребов В.Н. Данные про археологическую коллекцию при Елисаветградском земском реальном училище // Сборник Херсонского земства. – 1887 г. – №2.
31. ДАКО. – Ф.60. – Оп.1. – Од.зб.39.
32. Труды VI археологического съезда в Одессе. 1884 г. Т. I. – Одесса, 1886. – LXXX; 317 с.
33. ДАКО. – Ф.60. – Оп.1. – Од.зб.34.
34. Ястребов В.Н. Дополнения к родословной Хорватов // Труды VI археологического съезда в Одессе. 1884 г. Т. IV. – Одесса, 1889.
35. ДАКО. – Ф.60. – Оп.1. – Од. зб.39. – Арк. 192, 197, 246 зв., 247 зв.; так само. – Од.зб.34. – Арк. 134; так само. – Од.зб.Юб. – Арк. 25.
36. Ястребов В.Н. Опыт топографического обозрения древностей. – Одесса, 1894. – 202 с.
37. Гошкевич В.И. Клады и древности Херсонской губернии. Кн.1. – Херсон, 1903. – 1-ИЙ; 1-176; I-II.
38. ДАКО. – Ф.304. – Оп.1. – Од.зб.255.
39. Ястребов В.И. Несколько слов о писанках // Киевская старина. – 1895 г. – Т. 49. – № 4.
40. Маркевич А. И. Владимир Николаевич Ястребов (Некролог) // Записки ООИД. – 1900 г. – Т. 22. – Отд. 4. – С. 43-48.
41. ДАКО. – Ф.60. – Оп.1. – Од.зб.85.
42. ДАКО. – Ф.60. – Оп.1. – Од.зб.101.
43. О значении памятника В. И. Григоровичу для местного общества. В. Ястребов (Оттиск из III т. «Летописи историко-филологического общества при Императорском Новороссийском университете»). – Одесса, 1894. – 3 с.
44. Некролог о В. Н. Ястребове // Киевская старина. – 1899 г. – № 10.

Публікації Володимира Ястребова в «Київській Старовині»

(1883-1896 рр.)

Собчук Ольга

Значною подією останньої чверті XIX ст. в Україні стало заснування першого історичного часопису «Київська Старовина». Дописувачами періодичного видання були відомі тогочасні історики, етнографи, археологи, громадські діячі: В. Антонович, М. Біляшівський, М. Костомаров, М. Сумцов, О. Потебня та ін. Одним із постійних кореспондентів журналу був і В. Ястребов (1855–1898) – історик, археолог, етнограф та краєзнавець Південної і Центральної України. Він займає помітне місце серед українських дослідників регіону XIX ст. Саме йому належить роль першопрохідця у вивченні степової частини України, у збиранні й дослідженні історичних, археологічних, етнографічних матеріалів, створенні та постійному поповненні музейного зібрання. Результати своїх наукових пошуків історик друкує у відомих періодичних виданнях того часу, зокрема, на сторінках «Київської Старовини». На праці дослідника посилаються науковці у своїх дослідженнях, але досі не проведено жодної роботи із вивчення наукової спадщини самого історика. Тому сьогодні постає питання необхідності детального аналізу та систематизації наукової спадщини В. Ястребова. Частиною наукового доробку дослідника є його публікації в «Київській Старовині». 2013 року виповнюється 130 років із часу розміщення першої статті історика в часописі.

Метою цієї наукової розвідки є аналіз та систематизація публікацій історика на сторінках часопису «Київська Старовина», визначення основних тематичних напрямків цих публікацій, спроба оцінки внеску дослідника в джерельну базу з вивчення історичного минулого Півдня та Центру України.

Джерельною базою для написання пропонованої роботи стали власне публікації В. Ястребова на сторінках часопису, його листи до редакторів журналу – Ф. Лебединцева (1882–1887) та О. Лашкевича (1888–1889), до вчених – Ф. Вовка та М. Сумцова (1894–1897), опубліковані спогади сучасників дослідника. Частина використаних джерел уводиться до наукового обігу вперше. Для кращого сприйняття цитати подаються мовою оригіналу.

За спогадами сучасниці Ястребова, Н. Бракер, період активної наукової діяльності дослідника починається з початку 80-х рр. [1, с.3]. На цей період припадає й початок співробітництва історика із часописом. Про готовність співпрацювати з «Київською Старовиною» Ястребов неодноразово говорить у листах до редакторів часопису: «...служить, чем могу, местному историческому журналу я всегда буду рад и очень доволен быть посильным представителем нашей Новороссии...» [2], «всегда готов

поддерживать столь полезное издание по мере моих сил и средств» [3] та ін. Про В. Ястребова як дописувача історико-літературного часопису згадують його сучасники: Н. Бракер, Є. Борисов, М. Грушевський. Так, Н. Бракер пише: «Він рішуче віддається науковій праці. Він став постійним співробітником “Київської Старовини”»...[1, с.3], Є. Борисов зазначає, що «в “Киевской Старине” за время с 1884 по 1896 год появилось немало статей и заметок В.Н. Ястребова по истории и этнографии Новороссийского края...» [4, с.202], а М. Грушевський у некролозі В. Ястребову вказує, що дослідник «...був діяльним співробітником наукових видавництв російської України – Київської Старини, видань одеського історичного і історико-філологічного товариств, був співробітником і наших Записок...» [5, с. 17].

Свої перші статті до видання В. Ястребов подав 1883 р.: «Херсонес Таврійський» [6] та «До трьохсотлітнього ювілею Івана Федорова, першого московського типографа» [7]. Це були історичні статті, що мали описовий характер, знайомили читачів з відомими історичними подіями, місцями та особами. У наступні роки дослідник активно захоплюється археографічною діяльністю й розміщує у журналі ряд документів, віднайдених та зібраних ним у різних місцевих архівах. У структурі часопису розділ, у якому публікувались історичні джерела, займав помітне місце. Свій внесок у цьому напрямку зробив і В. Ястребов. Джерела, опубліковані дослідником, відображають досить широке коло питань суспільно-політичної, соціально-економічної та культурної історії Південної та Центральної України. Рівень археографічного опрацювання документів, поданих пошуковцем до «Київської старовини», був на достатньо високому науковому рівні й відповідав вимогам історичної науки останньої чверті ХІХ ст. Документи дослідник супроводжував передмовою, що містила археографічну характеристику, опис документа, місце виявлення чи спосіб надходження, особливості відтворення та передачі тексту. Особливу зацікавленість у Ястребова викликають балканські колоністи колишньої Нової Сербії. Від нащадків Хорватів та Пишчевичів історик отримує сімейні архіви, опрацьовує їх та протягом 1885–1887 рр. частину документів публікує на сторінках часопису. Деякі з цих публікацій не мали підпису особи, що їх надрукувала. Дослідник це пояснює наступним чином: «моего (имени – О. С.) ... прошу нигде не упоминать, потому что мы – учителя живем под вечной острасткой... Рискую пока являться без маски только под статьями археологическими» [8]. За листуванням В. Ястребова з Ф. Лебединцевим можна точно підтвердити причетність першого до деяких публікацій: «...из Пишчевича у меня есть ещё кое что, но по редким чертам неудобное для нашего строгого времени...» [9] та «Посылаю Вам рукопись, о которой Вы просили... Рукопись – отрывочный набросок черновика на особой небольшой тетрадке с добавлениями и приписками; граф Вит,

повествованием о котором начинается рукопись – начальник Вознесенского округа военных поселений...Остальное сказать предлагаю Вам, желая сохранения полного инкогнито для себя с тем даже, чтобы самое подозрение на участие моё в издании рукописи было устранено...» [10]. Йдеться про опубліковані Ястребовим документи з архіву Пищевичів «Южно-русский город в начале текущего столетия (из записок Пищевича)» [11] та «Бугские козаки и украинские уланы» [12]. Ще в одному листі до редактора Ф. Лебединцева дослідник просить зберегти зазначений ним псевдонім: «Посылаю Вам статейку о чуме 13 года, составленную по запискам известного А.С. Пищевича... Псевдоним прошу сохранить» [9]. Цю статтю ми знаходимо на сторінках журналу, де авторство засвідчене криптонімом Н.И. [13]. Таким чином, Володимир Ястребов, підписуючи свої публікації, користувався криптонімами В.Я. та Н.И. й підписом Ястребов В. Крім того, історик опрацьовував місцеві церковні архіви й публікував знайдені документи на сторінках журналу. Це статті «Гайдамацкий бандурист» [14], «Гайдамацкая песня» [15], «Очаковская зима по рассказам современников» [16] та ін.

На особливу увагу заслуговують бібліографічні публікації історика. Він, відзначаючи позитивний момент у складанні та друкові на сторінках часопису бібліографії з історії Південної України, радить організувати й провадити комплексний та системний підхід щодо бібліографічного опису малопоширених періодичних видань того часу: «Вы очень обрадовали меня...обзором журнальных и газетных статей по истории Южной России ... К 25-летней годовщине Херсонских Епархиальных Ведомостей я собираюсь составить краткий обзор исторических статей, помещённых в них за всё время существования с 1860 года...» [9]. Свій задум дослідник утілює у життя, опублікувавши 1885 р. на сторінках «Київської Старовини» статтю «Двадцатипятилетие Херсонских Епархиальных Ведомостей» [17]. 1892 та 1895 року В. Ястребов розмістив на сторінках журналу ще дві публікації з бібліографії «Херсонських Губернських Відомостей» [18] та українських казок [19].

Левову частину серед публікацій історика на сторінках журналу займають його рецензії на тогочасні видання. Найбільша кількість опублікованих рецензій припадає на 90-ті роки. Це вказує на те, що дописувач саме в цей період активно цікавився та знайомився з науковими дослідженнями й досягненнями вчених того часу. Він публікує рецензії на праці таких відомих науковців, як А. Лаппо-Данилевський, О. Бобринський, Д. Яворницький, Н. Попов, А. Леонтьєв, О. Маркевич та ін. Рецензії Ястребова на видання різних наукових товариств також знаходять місце на сторінках часопису. На особливу увагу заслуговують справжні дискусії рецензента з Яворницьким [18;19] та Леонтьєвим [20;21] у «Київській Старовині». Ястребов, як позитивіст, був переконаний, що науковий факт є основою наукового пізнання, і досить скептично ставився

до дослідників, котрі публікували неперевірені дані, дещо ідеалізували або перебільшували ті чи інші історичні події.

Стосовно рецензій на праці самого В. Ястребова, то у журналі була опублікована єдина рецензія Х. Ящуржинського на працю дослідника «Материалы по этнографии Новороссийского края» [22]. Коментар Ястребова з цього приводу був наступним: «...был огорчен таким хвалебным, но поверхностным отзывом, который был напечатан в «Киевской Старине» о моем этнографическом сборнике» [23, с. 40].

Ястребов був відомим етнографом та збирачем фольклору. Частину зібраних матеріалів пошуковець подавав до часопису. Це були казки, приказки, пісні та повір'я, записані ним на території Херсонської губернії.

Свої етнографічні розвідки про весільні обрядові хліби, про союзи неодруженої молоді, про парубоцтво дослідник також публікував на сторінках «Київської Старовини». Йому було відведене особливе місце в розділі «Современная малорусская этнография», який вів на сторінках періодичного видання М. Сумцов упродовж 1892–1896 рр. і був присвячений діяльності українських фольклористів та етнографів [24]. В. Ястребов зазначив: «Что касается статьи обо мне, то она содержит больше любезностей по отношению ко мне лично, чем внимательного изучения книжки» [23, с. 51].

Цікавим є той факт, що за весь період співпраці із часописом Ястребов, будучи відомим археологом, не розмістив у ньому жодного матеріалу з цієї тематики. Можливо, це було пов'язане з тим, що дослідник відводив археології окреме місце серед своїх наукових вподобань, уважаючи цю науку зрозумілою тільки вузькому колу спеціалістів. Тому всі результати своїх археологічних досліджень він друкував на сторінках спеціальних видань.

Аналіз публікацій В. Ястребова в часописі дає можливість зробити висновок, що в «Київській старовині» дослідник друкувався протягом 1883–1898 рр. і став автором понад 80 публікацій. Тематично публікації можна розділити на історичні статті, публікації історичних джерел, мемуарів та архівних матеріалів, автентичних фольклорних й етнографічних пам'яток, результати етнографічних розвідок автора, бібліографічні статті та рецензії.

Друкуючи в журналі архівні матеріали та свої дослідження, В. Ястребов залишив для майбутніх дослідників значну джерельну базу для вивчення історії й етнографії Південної та Центральної України.

Джерела та література

1. Бракер Н. Володимир Миколайович Ястребов: До тридцятих роковин смерті // Єлисавет. – 1992. – 20 травня. – С. 3.
ІР НБУВ (Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. Вернадського). – Ф. III. – Од.зб. 6981.

ІР НБУВ. – Ф. III. – Од.зб. 6973.

2. Борисов Е. Херсонская губернская ученая архивная комиссия // Сборник Херсонского земства. – Херсон : Тип. О.Д. Ходушиной, 1898. – № 1-4. – 1898. – С. 202.

3. В. Ястребов. Некролог // Записки наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка. – Львів, 1899. – вип. XXVII. – С. 17.

4. Ястребов В. Херсонес Таврический // Киевская Старина. – 1883. – Т. 6. – № 5. – С. 30-48.

5. В. Я[стребов]. К трехсотлетнему юбилею Ивана Федорова, первого Московского типографа // Киевская Старина. – 1883. – Т. 7. – № 12. – С. 693-696.

ІР НБУВ. – Ф. III. – Од.зб. 6980.

ІР НБУВ. – Ф. III. – Од.зб. 6974.

ІР НБУВ. – Ф. III. – Од.зб. 6975.

9. Южнорусский город в начале текущего столетия (Из «Дневных записок» А.С. Пишчевича) // Киевская Старина. – 1886. – Т. 14. – № 1. – С. 173–183.

10. Бугские козаки и украинские уланы (Заметки А.С. Пишчевича) // Киевская Старина. – 1886. – Т. 14. – № 2. – С. 387-394.

11. Н.И. Чума в северной части Херсонской губернии 1813 г. // Киевская Старина. – 1885. – Т. 12. – № 5. – С. 153-163.

12. Ястребов В. Гайдамацкий бандурист // Киевская Старина. – 1886. – Т. 16. – № 10. – С. 379-388.

13. Ястребов В. Гайдамацкая песня // Киевская Старина. – 1886. – Т. 16. – № 10. – С. 379-388.

14. Очаковская зима по рассказам современников // Киевская Старина. – 1884. – № 8. – С. 731-732.

15. Ястребов В. Двадцатипятилетие Херсонских Епархиальных Ведомостей // Киевская Старина. – 1885. – Т. 13. – № 10. – С. 342-350.

16. Ястребов В. «Херсонские Губернские Ведомости» (1839–1888) // Киевская старина. – 1892. – № 3. – С. 516-534.

17. Ястребов В. К библиографии малорусских сказок // Киевская Старина. – 1895. – Т. 49. – № 5. – с. 51-58.

18. Эварницкий Д.И. По поводу рецензии книги «Вольности запорожских козаков» // Киевская Старина. – 1891. – Т. 33. – № 4 – С. 174-177.

19. Ястребов В. Ответ Д. И. Эварницкому // Киевская старина. – 1891. – № 4. – С. 177-180.

20. В. Я. Опыт указателя книг и статей, относящихся к Херсонской губернии. Составил А.П. Леонтьев. Херсон. 1890 // Киевская Старина. – 1891. – Т. 32. – № 1. – С. 194-196.

21. Леонтьев А. Ответ моему рецензенту // Киевская Старина. – 1891. – Т. 34. – № 8. – С. 352-356.

22. Х. Я[щуржинский]. Материалы по этнографии Новороссийского края, собранные в Елисаветградском и Александрийском уездах Херсонской

губернии В.Н. Ястребовым. Одесса, 1894 // Киевская Старина. – 1894. – Т. 46. – № 7. – С. 127.

23. Руденко Н.В. Листи В. Ястребова до Ф. Вовка // Південна Україна XVIII–XIX ст. – Запоріжжя, 2000. – № 1 (7). – С. 31-65.

24. Сумцов Н.Ф. Современная малорусская этнография: В.Н. Ястребов // Киевская Старина. – 1895. – Т. 49. – № 5. – С. 186-198.

Джерело: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/fa564788-213f-4252-92bf-6ab714616549/content>

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Бандурка Данил	5
Банташ Віта	52
Берт'є-Делагард А.А.	11
Білошапка Василь	53
Бобринський Гр.	6
Боса Л.	54, 99
Босий Олександр	27, 54, 99
Босько В.	28-31, 55-57
Бракер Наталія	32, 58
Вовк Федір	62
Гап'іченко Наталія	59
Грушевський М.	57
Жахалова Надія	60
Іваннікова Л.В.	61
Карповець Н.	62, 101
Кодацький А.	63
Кривенко В.	64
Кримський Агатангел	61
Кулжинський С.К.	39
Лавров Ф.	65
Лаппо-Данилевський Олександр Сергійович	21
Лісниченко Ю.	66
Лутай Оксана.	67
Любарський Р.	68-69
Марікуца О.	70
Менчиць Володимир	57
Михалевич Ірина	95, 98
Музичко О.Є.	102
Ніколаєвський Віталій	72
Осадчий Т.І.	25
Орел Світлана	73-74
Парсамов С.	63
Пархомчук Валентина	34, 103
Петров Осип Афанасьєвич	14
Пивовар А.В.	104
Пишчевич А.С.	9
Поліщук Володимир	77
Попович Любов	78
Примак А.Ф.	35
Прокопенко В.	81
Попов Нил	9
Рибалко Павло	35, 37-39, 84, 107
Сіренко Сергій	85, 108
Собчук Ольга	40-42, 86, 109-112

Сумцов М.Ф.	43
Тупчієнко М.П.	43-44
Філоненко Оксана	45
Френчко Людмила	87-88
Херсонес Таврійський	26
Чернецький В.В.	89
Чуднов О.	46
Шевченко С.І.	47, 90-92
Шепель Федір	93-94
Шкабой Вікторія	95
Шляховий Костянтин	48
Яворницький Дмитро Іванович	15, 106
Янчуков Станіслав	27-28, 36, 46, 49-51, 85
Ястребов В.М.	1-26, 96-97, 100, 116-119